

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
Filozofijas un ētikas nodaļa

Filozofijas bakalaura studiju
programmas 3. kursa studente

Veronika Pogumirska

Stud. apl. Nr. vp14041

**Ģeogrāfiskās telpas sociālā konstruēšana: Austrumeiropas (vai
Orientā) konceptualizācijas piemērs**

BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs
Asociētā profesore
Dr. phil. Aija Priedīte-
Kleinhofa

RĪGA 2017

Anotācija

Mentālās kartes ir neatdaramā daļa no mūsu domāšanas. Mentālās kartes ietekmē cilvēku subjektīvās vēsturiskās, ģeogrāfiskās un politiskās telpas veidošanu. Šajā darbā es aprakstīšu, kā ar mentālo karšu palīdzību laikmetā no 18.gs. Rietumeiropā aizsākās Austrumeiropas priekšstata veidošanas vēsture, kura attīstība tiks izskatīta līdz mūsdienām. Šī jautājuma noskaidrošanai, par pamatu pielietoju L. Vulfa grāmatu "Izgudrojot Austrumeiropu", A. Apelbauma "Dzelzs priekšskars", H. Lefevra "Telpas konstruēšana".

Darbā pielietoti sekojoši termini:

Mentālā karte, Austrumeiropa, orientālisms, kartogrāfija, apgaismotāji, Aukstais karš, ES.

Annotation

Mental cards take the vital part of our thinking. Mental cards effect person's historical, geographical and political space formation. This piece of work describes the history of how mental cards have affected Western Europe people's formation of prejudice about Eastern Europe starting from the period of enlightenment and continuing nowadays. As the supporting literature L.Wolff. "Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment" will be used. Also this piece will be based on other works, such as "Iron Curtain, The Crushing of Eastern Europe, 1944-1956" by Anne Applebaum and "La production de l'espace" by Henri Lefebvre.

Termins used in this work:

Mental map, Eastern Europe, orientalism, cartography, enlighteners, Cold war, EU

Saturs

Ievads	5
1. Mentālā karte	7
2. Telpas konstruēšana Anri Lefevra izpratnē.....	11
3. Austrumeiropas priekšstata veidošanās vēsture	14
3.1 Austrumeiropas priekšstata veidošanās vēsture L. Vulfa grāmatā “Izgudrojot Austrumeiropu”	14
3.2 Orientālisma jēdziens E. Saida interpretācijā	15
4. 18. gadsimta apgaismotāji un ceļotāji Austrumeiropā	18
4.1 Voltēra Austrumeiropas izpratne	18
4.2 Ruso Austrumeiropas izpratne	20
4.3 Kazanovas Austrumeiropas izpratne	21
4.4 L. F. de Segira un Ledjarda un Meterniha Austrumeiropas izpratne.....	22
5. Austrumeiropas nodošana un Dzelzs priekšskars.....	23
5.1 Austrumeiropas nodošana un Dzelzs priekšskars A. Apelbaumas pētījumos	24
6. Pāreja no mentālās kartes uz politisko 20. gs.	28
Centrāleiropas jēdziens	28
6.1 Kunderas centrālās Eiropas izpratne	30
7. Vai Austrumeiropa pastāv 21.gs?.....	32
7.1. Teorija	32
7.2 Realitāte	33
8. Kas padara Austrumeiropu par Austrumeiropu	35
8.1 Mākslīgas telpas ietekme politikā.	35
Secinājumi	37
Pielikums	39
Literatūras saraksts:.....	44

*East is East, and West
is West, and never the twain
shall meet Till Earth and Sky stand presently
at God's great Judgment Seat*

/Rudyard Kipling/

Ievads

Darbā apskatīšu laika posmu no 18. gs. līdz mūsdienām. Mēģināšu ne tikai analizēt vēsturiskos notikumus, bet arī mentālās kartes un telpas konstruēšanas jēdzienus, lai saprastu, kā tas ietekmē priekšstatus par Eiropas telpu.

Savas dzīves laikā esmu pamanījusi, ka cilvēki uztver pasauli caur saviem subjektīviem priekšstatiem un stereotipiem. Tas nav nekas slikts, taču šīs prāta konstrukcijas pārvietojas veselu nāciju ietvaros, - nāciju uztverē vienai par otru. Mana ģimene ir nākusi no Polijas, šobrīd pati dzīvoju Latvijā, daudzi draugi dzīvo ārzemēs, mani vecāki uzturas Lielbritānijā, kur arī es mācījos. Ir nācies saskarties ar ļoti dažādiem viedokļiem. Pašai dzīvojot Anglijā, tur iepazīnos ar cilvēkiem no vairākām valstīm un bija interesanti novērot, kā viņi uztvēra mani un viens otru. Kā arī, cik lielā mērā viņu viedoklis veidojās atkarībā no tā, no kāda reģiona viņi nāca. Cilvēki, kuri nāca no Austrumeiropas reģioniem, paši to nemaz nepamanot, vairāk izvēlējās komunicēt savā starpā, savukārt no Rietumeiropas nākušie – savā starpā. To, - kāpēc tas tā notiek, viņi paši līdz galam nesaprot. Sākotnēji domāju, ka tam ir kāds politisks vai ekonomisks cēlonis, taču pēc tam sapratu, ka bez tā, ļoti liela nozīme ir arī vēsturiskajam faktoram. Šī tēma mani ļoti ieinteresēja un tāpēc savam kursa darbam izvēlējos pievērsties tieši šai tēmai – kādi ir tie iemesli, caur kuriem veidojas Rietumeiropas priekšstati par Austrumeiropu. Mani interesē, vai vispār eksistē Austrumeiropa un ja, jā, tad, kur tā atrodas, kas tajā ietilpst un, kur ir tās robežas? Un vai šīs robežas vienmēr bija tur, kur tās ir tagad?

Kursa darba mērķis - noskaidrot kā un kad radās priekšstati par Austrumeiropu un vai tie eksistē arī mūsdienās.

Uzdevumi:

- Aprakstīt terminu “mentālā karte”, telpas konstruēšanu un ar to saistītos jēdzienus.
- Izpētīt telpas veidošanas jēdzienu, izmantojot Anri Lefevra¹ “La production de L’espace”, ko latviski var iztulkot kā – “Telpas Konstruēšana”².
- Izpētīt L. Vulfa³ darbu “Izgudrojot Austrumeiropu”⁴, noskaidrot, kas ietekmēja L. Vulfu.
- Izpētīt 18. gs. autoru ietekmi uz jēdziena “Austrumeiropa” rašanos.
- Izpētīt Aukstā kara ietekmi uz Austrumeiropas jēdzienu.
- Izpētīt kā Centrāleiropas pastāvēšana ietekmēja Austrumeiropas jēdzienu.
- Apskatīt Eiropas Savienības lomu Austrumeiropas jēdziena eksistēšanā.

Savā darbā sākotnēji aprakstīšu terminu “mentālā karte” un ar to saistītus jēdzienus, secīgi turpināšu ar Henri Lefevra “La production de L’espace”, ko latviski var iztulkot kā – “Telpas Konstruēšana”, ar kuru Anri Lefevrs skaidro mākslīgo Austrumeiropas telpas konstruēšanu. Cenšoties pārvarēt dažādību starp teorētisko un praktisko attiecību uz mentālo un reālo telpu - Lefevre mēģina atrast un definēt savu telpas vienotu teoriju.

Lai precīzi izskaidrotu šo tēmu es nevaru neizmantot Annes Apelbaumas⁵ brīnišķīgo darbu “Dzelzs priekšgars”. Austrumeiropas pakļaušana (1944-1956)”, kurā viņa vispārīgi analizē sociālpolitiskos, ekonomiskos un kultūras procesos pēckara Polijā, Ungārijā un Austrumvācijā. Autore detalizēti apraksta, kā ar terorismu un draudu palīdzību Padomju Savienība uzspieda Austrumeiropai komunistisko režīmu

Tāpat savam darbam izmantošu eseju “Centrālās Eiropas treģēdija”, kur Milans Kundera runā par neētisko un nedabisko sadali starp Austrumeiropu un Rietumeiropu, kas balstīta uz politiskajām problēmām.

¹ Anri Lefevrs (fr. *Henri Lefebvre*, dzimis [1901](#) — [1991](#)) — franču sociologs un filozofs, neomarksists.

² А. Лefевр. “Производство пространства” Москва, Strelka-press, 2015. с 432.

³ Lerijs Vulfs – dzimis 1957. gadā, Ņujorkas universitātes profesors, Centrālās un Austrumeiropas vēsturnieks.

⁴ L. Wolff. “Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment” Stanford: Stanford University Press 1994. Tulkota krievu valodā, ko izmantoju sava kursa darba ietvaros: Л. Вульф. Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003. 548 с.

Šim darbam nav tulkojuma latviešu valodā, tāpēc savā darbā piedāvāšu izmantot nosaukuma tulkojumu “Izgudrojot Austrumeiropu”.

⁵ Anne Applebaum (*Anne Applebaum*) dzimusi 1964, amerikāņu žurnāliste un vēsturniece.

1. Mentālā karte

Mentālā karte – cilvēku apkārtējās pasaules subjektīvais, abstraktais atspoguļojums. Domu vizualizācijas tehnika. To pielieto, lai atcerētos, piefiksētu kādu teksta vai grāmatas saturu, lai ģenerētu idejas, lai tiktu galā ar jaunu tēmu un sagatavotos lēmumu pieņemšanai.

Šo jēdzienu (“mental map”, kognitive Landkarte) zinātnē pirmie sāka pielietot ģeogrāfi un psihologi. 1948. gadā rakstot par cilvēku un žurku attieksmi pret telpu publicēja amerikāņu psihologs E. Tolmens (Edward Chace Tolman, 1886.-1959.)⁶ Raksta autora oģinālo eksperimentālo ideju iespaidā zinātnieki par mentālo karti nosauca apkārtējās telpas subjektīvo uztveri cilvēku apziņā.⁷

70-ajos gados galvenos darbus šai tēmai veltīja ģeogrāfs R. M. Douns (R. M. Downs) un psihologs D. Stī (D. Stea). Viņi noteica mentālo kartogrāfiju kā “abstraktu jēdzienu, kas aptver tās mentālās un garīgās spējas, kas dod mums iespēju savākt, sakopot, glabāt, izvilkt no atmiņas un pārstrādāt informāciju par apkārtējo telpu. Tāpēc mentālā karte ir cilvēka izveidots daļējas apkārtējās telpas attēls. (..) Tā ataino un atspoguļo pasauli tādu, kādu to iedomājas cilvēks un var nebūt patiesa. Ir ļoti liela varbūtība, ka realitāte būs izkropļota.”⁸ Cilvēka mentālās kartes un mentālā kartogrāfija var variēt atkarībā no kāda skatu punkta cilvēks skatās uz pasauli. Kognitīvajā psiholoģijā mentālo karti saprot kā cilvēka iekšējo subjektīvo priekšstatu par daļu no apkārtējās pasaules. Viņu darbu pētīšanas objekts visbiežāk ir diskursīvās prakstikas dažādu ģeogrāfisko telpu shēmu formēšanā un šo shēmu apveltīšanā ar dažādām īpašībām. Lielākā vai mazākā mērā ļoti daudzi pētījumi turpināja slavenā E. Saida darbu “Orientālisms”, kurā noformētais Rietumu diskurs par Austurmiem tiek analizēts kā dominēšanas un pakļaušanas līdzeklis.

⁶ E. C. Tolman. COGNITIVE MAPS IN RATS AND MEN. (1948.)
<http://psychclassics.yorku.ca/Tolman/Maps/maps.htm>

⁷ Tolmena pētījums (viens no) – Žurkas tika ievietotas pie labirinta ieejas, pie labirinta izejas savukārt tika novietota barība. Četras dienas pēc kārtas žurkas meklēja ceļu uz izeju pie barības. Ar katru reizi tas notika arvien ātrāk. Piektajā dienā labirintā izdarīja izmaiņu – žurām ierastā izeja tika nobloķēta. Par pārsteigumu, žurkas nevis aizskrēja vienkārši pa celiņu, kas ved taisni uz priekšu, bet izvēlējās eju, kas ved pa diagonāli. Tātad žurkām bija izveidojies priekšstats, ka ēdiens ir nevis vienkārši kaut kur priekšā, bet vairāk telpas labajā pusē. Žurkas bija izveidojušas ko līdzīgu mentālai kartei no oriģinālā labirinta.

⁸ Ф.Б. Шенк. Ментальные карты: конструирование географического пространства в европе. Ф.Б. Шенк. Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. - 2001. С. 4-17.
http://megduna.ru/file/f_b_shenk_mentaleni_karti_konstruirovanie_geograficheskog

Orientālisms – mākslīgi izveidots kultūras virziens, kas izveidojās lielvalstu kolonizācijas rezultātā un nozīmē kolonizatoru izpratni par sev “svešo” kultūras zonu – Austrumiem. Vadošās pasaules lielvalstis centās pakārtot sev Austrumus integrējot tos eiropiešu pasaulē. Multikulturālā impērijā, kurā noteicošā pozīcija bija tikai eiropiešiem, visi centieni “civilizēt” un “modernizēt” jaunapgūtās valstis, nenodrošināja cerēto rezultātu un teritorija no Z-Āfrikas līdz A-Āzijai ieguva izplūdušu nosaukumu “Orients”, kuru E. Saids arī apskata kā no imperiālisma izrietošu efektu. Lakoniskā izpratnē šis skaidrojums nozīmē – lielvalstīm ar eirocentrismu ir tendence vai nu ignorēt, vai šablonizēt sev pakārtotos kultūras areālus, uzskatot, ka “šīs barbariskās zemes plosa iekšējie kari, posts, nelaimes, mēris, revolūcijas, zemestrīces, kas seko cita citai” (C. G. Lōwenhielm), un tāpēc neko labāku tās nav pelnījušas, kā “mūsu augstās kultūras adopciju”. Saids uzsver, ka “Rietumu izdomātais orientālisms nav visaptverošs jēdziens. Tas ir ierocis, kā iekarot okupēto zemju publikas apziņu teritorijas vietā.”⁹

E. Saids un L. Vulfs savos darbos atklāja, kā veidojas priekšstati par tēliem “savus” un “svešs”, kas ar laiku projicējas ārpus un izpaužas kā robežas starp reģioniem, kuru izcelšanās var novest strupceļā jebkuru ģeogrāfu.

Pasaules daļas pretstatā kontinentiem pārstāv filozofiskās ģeogrāfijas produktus. Terminu filozofiskā ģeogrāfija izdomāja Dž. Lediārs (Lediard.)¹⁰ Ar šo terminu saprot brīvi izdomātas ģeogrāfiskās, telpas sajūtas. Termina izveidošanās ir saistīta ar faktu, ka Apgaismības laikmets pakļāva ģeogrāfiju savām filozofiskām konstrukcijām.

Eiropiešu iztēlē telpiskie priekšstati sastāv no tādiem abstraktiem un ģeogrāfiski reāli neeksistējošiem veidojumiem kā Austrumi un Rietumi, Austrumeiropa un Rietumeiropa, Dienvidi un Ziemeļi, Dienvideiropa un Ziemeļeiropa, Skandināvija un Balkāni, Viduseiropa un Centrālā Eiropa. Par katru no šiem veidojumiem var būt savs mentālais priekšstats. Interesanti, ka arī administratīvi politiskā karte nav tikai teritorijas un telpas atspoguļojums uz papīra kartogrāfijā pieņemtajā veidā. Ir pamats uzskatīt, ka karte nekad nebūs un nekad arī nav bijusi politiski un ideoloģiski neitrāla – tā vienmēr būs kā savdabīgs valdošās varas portrets. Strīdam par šo izdomāto reģionu robežām ir tendence ieilgt un to rezultāti atkarībā no mainīgās politiskās situācijas daudzkārtīgi tiek pārskatīti un apstrīdēti.

Mentālām kartēm piemīt vērtības maiņa, kas nozīmē, ka cilvēkiem atkarībā no ekonomiskiem, politiskiem un ideoloģiskiem priekšstatiem var mainīties attiecīgo teritoriju

⁹ Žurnālistes S. Veinbergas raksts:

<https://sandraveinberga.com/category/zurnalistika-2/page/7/>

¹⁰ Ledyard John – amerikāņu ceļotājs, kurš apceļoja pasauli kopā ar kapteini Džeimsu Kuku. 1780. gadā viņš mēģināja izbraukt cauri Sibīrijai, bet viņu 1788. gadā arestēja pēc Katrīnas II pavēles. Mani viņš interesē tāpēc, ka, pārbraucot visas Krievijas impērijas un Polijas teritorijas, viņš tikai pēc Prūsijas robežas – vietā starp Poliju un Prūsiju, sajuta sevi Eiropā. Pēc viņa domām, tieši tur ir liela robeža starp aziātu un eiropiešu kultūras manierēm.

vērtība viņu priekšstatos. Piemēram, bīstamie un neapdzīvotie Ziemeļi pēc laika var kļūt par bagātiem un auglīgiem Ziemeļiem.

Daudzus gadus valdīja priekšstats par to, ka, jo tālāk no Vidusjūras, jo vājāks bija ekonomikas attīstības līmenis. Vidusjūras civilizācijas tolaik skaitījās kā augstākais ekonomiskās attīstības mērogs. Bet pēc M. Luterā Reformācijas straujāka attīstība sākās protestantisma zemēs Ziemeļos, jo izrādījās, ka šīs teritorijas var tīri labi attīstīties arī bez Vidusjūras civilizācijas pieredzes. Fakts, ka ir teritorijas, kas var tik pat labi attīstīties arī bez viņiem, protams, šīs Vidusjūras civilizācijas pārstāvjiem bija grūti pieņemams.

Viens no lielākajiem iemesliem šāda veida sadalīšanai ir sociālekonomiskās attīstības atšķirības. Kulturāli un ekonomiski vairāk attīstītās valstis, kurās ir daudz izglītotu un attīstītu cilvēku, reti spēj vienlīdzīgi uzlūkot tos, kuri dzīvo ne tikpat kulturāli attīstītās teritorijās – ar to domājot, cita veida kulturālo attīstību.

Terminam “kultūra” ir divējāds pielietojums – gan individuāls, gan sociāls. Termina saknes aizstiepjas līdz Platonam Grieķijā 428.-347. p.m.ē., kur zem grieķu termina “paidea” (“audzināšana”) saprata iekšējo kultūru vai citādi runājot – dvēseles un gara kultūru. Bērnu audzināšana bieži tika salīdzināta ar augu audzināšanu, kultivēšanu. Latīniski terminam “cultura agri” (rūpēšanās par zemi) ir analogija ar romiešu filozofa M. T. Cicerona pielietoto terminu “cultura animi” (prāta veidošana) grāmatā “Tuskulānas disputi”¹¹ (45.p.m.ē.). Līdzīgi 16. gs. franču valodā M. de Montēns¹² pielieto salīdzinājumu starp bērnu audzināšanu un augu kultivēšanu. “Kultūru”, kas oriģināli ir agrikultūras termins, Montēns lieto ar metaforisku nozīmi. Viņš runā par “culture de l'esprit” (gara kultūra). Līdzīgi angļu valodā T. Hobss savā darbā Leviatāns raksta, ka tas, kas nāk no zemes ir saucams par kultūru, bet bērnu audzināšana ir viņu prāta un gara kultūra.

Paralēli personiskai intelektuālai attīstības izpausmei bija arī pieklājība (franču “civilite”) un augstāko sabiedrības slāņu izsmalcinātību (“politesse”). Viduslaikos tieši Bizantija un ne Roma bija kā piemērs labām manierēm un paražām.

Laika posmā pēc Lielajiem atklājumiem lielāka uzmanība tika vērsta uz neeiropiešiem, bet tas 16., un 17. gs. tieši nerezultējās ar Eiropas identifikāciju kā drošu paraugu labām manierēm. Patiešām, neeiropieši nereti tika uzskatīti kā piemērs. Pat kanibālisms daudzos sensacionālos Montēna ziņojumos tika uzskatīts par mazāk barbarisku, kā jauno zemju kristianizācijas process.

¹¹ Tuskulānas disputi – M. T. Cicerona darbs, traktāts, kurš rakstīts filozofiska dialoga veidā, kur sarunu biedrs ir skolnieka lomā, kurš nestrīdas ar skolotāju, bet uzdod tēzes un jautājumus. Traktāts veltīts M. Brutam un sastāv no piecām grāmatām, kurās atainoti pieci iztēloti dialogi, kas notiek Cicerona Tuskulānas villā.

¹² Michel de Montaigne – Mišels de Montēns (1533.-1592.) Renesanses laikmeta franču filozofs, rakstnieks, valstsvīrs. Veica pētījumus psiholoģijā - jautājumos par bērnu izglītošanu.

Tikai 18. gs. beigās sociālā dimensija, kas agrāk aprakstīta kā “civilite” vai “politesse” sāk tikt asociēta ar “kultūru”, citiem vārdiem tikai šajā laikā vārds sāk tikt attiecināts uz kaut ko kolektīvu.

Sociālās dimensijas koncepts ieguva laikā no 18. gs., bija Apgaismības laika produkts un gūts no franču vārda “civilisation”, kuru sāka pielietot pēc tā aprakstīšanas. Vārds tika izdomāts 1750-ajos pēc populāra marķīza de Mirabo (de Mirabeau¹³) darba “Friend of Man” (“L'Ami des Hommes”). Viņš bija liels Monteskjē¹⁴ apbrīnotājs, kurš bija apgaismības ideju popularizētājs un ja ne dziļš, tad viennozīmīgi dzīvīgs rakstnieks.

Ievērības cienīgs ir fakts, ka abi – ne Monteskjē, ne Voltērs nelieto lietvārdu “civilizācija”, bet pielieto īpašības vārdu - “civilizēts”. Voltērs sākotnēji mēģināja izvairīties no vārda “civilizācija” pielietošanas. Taču tik un tā šo vārdu sāka pielietot gan franču, gan citās Eiropas valodās. Bieži termins var tikt uzskatīts par kristīgās pasaules sekularizācijas formu, bet tas var tikt arī asociēts ar ticību progresam, kas kļuva populāra Apgaismības laikmetā. Šāda veida ideja par civilizācijas attīstības pakāpēm un fāzēm ātri kļuva pazīstama.

20 gadu laikā, pateicoties franču filozofam Voltēram, kurš atspoguļoja nāciju manieres un tās mentālos stāvokļus, un skotu ekonomistam Adamam Smitam un viņa materiālistiskajām studijām par nāciju pārticību, 18.gs. trešajā ceturtdaļā Eiropas asociēšana ar civilizāciju un otrādi parādījās ikdienišķā cilvēku uztverē un lietošanā¹⁵.

¹³ Viktor de Riqueti, Marquis de Mirabeau (1715.-1789.) - bija franču ekonomists, fiziokrāts un filozofs. Bija Monteskjē draugs.

¹⁴ Monteskjē – Šarls Luijs de Sekondā (1689.-1755.) bija franču Apgaismības laikmeta filozofs, tiesību zinātnieks un rakstnieks.

¹⁵ P. den Boer. P. Bugge. O. Waever. The History of the Idea of Europe., London an New York “Routledge”-1996., P. 62.- 64.

2. Telpas konstruēšana Anri Lefevra izpratnē

Anri Lefevra grāmata “Telpas konstruēšana” pirmo reizi tika publicēta 1974. gadā, tajā apskatīti 20. gadsimta 40tie gadi un no idejām, kuras bija izvirzītas šajā grāmatā, radās milzīgs daudzums citu tekstu un grāmatu. Ir autori, kuri attīsta un paplašina Lefevra idejas, piemēram, D. Harvija¹⁶, Edvards Sodžs¹⁷, Dolores Heiden¹⁸ un Frederiks Džeimesons,¹⁹ vai arī ir autori, kuri meģina atspēkot Lefevra idejas - Manuels Kastels²⁰ un Tīms Anvins²¹. Vēl ir trešā grupa, kurā iekļaujas grāmatas un raksti, kas mēģina pārstāstīt un pārinterpretēt Lefevra teikto visos iespējamajos un neiespējamajos veidos. Nebūs liels pārpratums pateikt, ka “Telpas konstruēšana” ir tā grāmata, kura ir viena no galvenajiem pamatiem mūsdienu urbanistikā.

Lefevrs uzliek sev uzdevumu izstrādāt tādu telpas teoriju, kura atļautu mums pāriet garām caur pieņemtiem nesakarīgiem priekšstatiem par to. Telpu var izskatīt no vienas puses, - kā dabisko, (materiālo) datu (objektu) kopumu. No otras puses, - telpa var tikt saprasta, kā ideju un priekšstatu kopums, kuras ir izteiktas destruktīvās reprezentācijās. Pirmajā gadījumā telpa ir tikai kontainers, kurā iekšā notiek sociālie procesi. Otrajā, - tikai kulturāli-sociālais konstrukcija, kurai nav nekādu īpašību, izņemot tās, kuras mēs paši tiem piešķiram. Šo divu variantu vietā Lefevrs piedāvā citu variantu, - pieņemt telpu, kā vienu no “konkrētām abstrakcijām,” tādām, kā “nauda” un “prece”. “Sociālā telpa ir sociālais produkts” apgalvo Lefevrs. “No pirmā acu uzmetiena, var iedomāties, ka šis izteiciens ir tuvs tautoloģijai, kas nozīmē tuvs pašsaprotamībai. Bet tomēr pirms to pieņemt vajag to izskatīt precīzāk, izskatīt tā implikācijas un secinājumus. Maz ir tādu cilvēku, kuri piekritīs tam, ka mūsdienu telpas konstruēšanas veidā tādā, kāds viņš ir pieņemts, telpa it kā apgūst savu realitāti, tā pat kā (pasaules procesa rāmjos) nauda un kapitāls. Tikai citādi. (...) Telpa kalpo kā domas un kustības ierocis. Tā vienlaicīgi ir konstruēšanas un kontroles līdzeklis, kas nozīmē arī kundzības un varas līdzeklis. Bet tomēr telpa nav pakļauta tiem, kuri to izmanto.”²²

¹⁶ D. Harvijs- dzimis 1935, Amerikas ģeogrāfijas un antropoloģijas profesors, pēta moderno ģeogrāfiju pilsētās-uzrakstija grāmatu “Spaces of hope”

¹⁷ E. Sodža- postmodernais politiskais ģeogrāfs un urbanists, - ģeogrāfijas un arhitektūras profesors, uzrakstija grāmatu “Postmoderā ģeogrāfija”

¹⁸ Dolores Hayden Amerikāņu vēsture, arhitektūra profesore, uzrakstija ” *The Power of Place*”

¹⁹ Fredric Jameson dzimis 1934, Amerikāņu literatūras kritiķis, marksizma politikas teorētiķis.

²⁰ Manuels Kastels dzimis 1942) Spāņu sociologs, nodarbojās- sociālās informācijas, komunikācijas un globalizācijas jautājumiem.

²¹ Tims Anvins, UNESCO riekšsēdētājs informācijas un komunikāciju tehnoloģijās speciālists.

²² A. Лefевр. “Производство пространства” Москва, Strelka-press, 2015. c 40.

Jau pēc šīs daļas var noprast, ka “Telpas konstruēšana” nav viegla grāmata, bet gluži pretēji, - ir tiešām grūta un daudzās vietās tumša grāmata, kuras lasīšanai jābūt zinošam Eiropas filosofijas problēmās, un tā ir rakstīta diezgan sarežģītā un neskaidrā valodā. Tam ir savi iemesli. Kad mēs runājam par telpu, lai būtu precīzāk - kad mēs runājam par mūsu telpas uztveri un saprašanu vieglā valodā, mēs zaudējam daudzas svarīgas nianšes. Tas notiek tāpēc, ka nav nekādas pamata teorijas, kura ļautu aprakstīt attiecības starp sociālām un telpiskām struktūram. Ar citiem vārdiem, mums pat nav piemērotas gramatikas vai vārdnīcas, kura varētu palīdzēt pārtulkot no telpiskās valodas uz sociālo valodu. Arī Lefevrs savā darbā nepiedāvā ne gramatiku, ne vārdnīcu. Tās nebija 1974. un nav arī tagad - 2017. gadā. Lefevrs telpas izpētīšanai piedāvā iemācīties to redzēt trijos plānos vienlaicīgi. Te runa ir par Lefevra trijnieku.

Pirmais plāns – telpas reprezentācija. Šis plāns apraksta to, kā telpu uztver un interpretē profesionāļi, kuru darbs saistīts ar to, piemēram, arhitekti, urbānisti, ģeogrāfi, inženieri un politiķi. Tieši viņi arī kontrolē atbilstošo praktiku atšifrējumus, kuru rezultātā telpas reprezentācija arī kļūst par ideoloģijas reprezentāciju.

Otrais plāns – reprezentāciju telpa, vai ”dzīvojamā telpa”. Tā izveidojas no parastās, ikdienišķās telpas pieredzi. Tieši arī par to runā mūsdienu urbānisti, kad runā par vietu²³ pretstatā telpai²⁴ - “māja, kur es izaugu” vai “tēvzeme” ir tieši par to. Te arī mēs nonākam situācijā, kad iztēlotais ir neatdalāms no reālā un varam redzēt varas attieksmi. Tieši te mēs varam redzēt “citu telpu” izveidošanu, kuras ir pielietojamas, lai būtu pretstatītas ikdienas kārtībai.

Tešais plāns – tas ir praktiskais, lai konstruētu materiālās, sociālās formas, piemēram, atvērtā tipa ofiss, publiskā telpa pilsētā vai patvaļīga būvniecība priekšpilsētā. Telpas konstruēšanas praktiski savieno telpas reprezentāciju un reprezentācijas telpas. Šis modelis atļauj aiziet no dihotomiskās pieejas telpas teorijai.²⁵

Lefevrs savā “Telpas konstruēšanā” piedāvā mums alternatīvu teoriju dabas un sociāl-kulturālai pretstatīšanai. Lefevra telpiskā teorija iekļaujas lielā un plaši saprotamā kritiskā teorijā. Īpaši svarīgs te šķiet, ka attiecības starp Lefevra triādes sastāvdaļām netiek dotas vienreiz un uz visiem laikiem, un tās nav uzskatāmas par stabilām. Tieši otrādi, tās ir kustīgas, var mainīties un būt izmainītas.

“Telpas konstruēšana” - pavisam nav “kopīga visuma teorijai”. Gluži otrādi, - ir neiespējami pamanīt, ka, atrodoties, kā jau bija teikts, kritiskās teorijas paradigmā, kura pamanāmi ir novirzīta no refleksijas pie taisnās politiskās kustības, sapratnes terminos šī

²³ Te domats – place.

²⁴ Te domats – space.

²⁵ А. Лёфевр. “Производство пространства” Москва, Strelka-press, 2015. с 47.

grāmata piedāvā tikai vienu no iespējamajām pieejām. Milzīgs Lefvra nopelns ir tajā, ka viņš, ja ne pirmais, tad tiešām viens no pirmajiem, aizdomājās par bāzes problēmām, kuras ir pamatā cilvēku mēģinājumam saprast un aprakstīt telpu.

Ne atsevišķi kalnus, upes, kokus, mašīnas, bet telpu, tādu kāda tā ir, kura noskaņo mūs tajā pašā mērā, kurā mēs noskaņojam to. Tas ir tiešām svarīgi, varbūt pat svarīgāk nekā viss pārejais, jo mēs esam telpiskas būtnes. Un arī par laiku, kā pamanīja Anri Bergsons²⁶, mēs runājam ar telpiskiem vārdiem: pāgātne, - palikušais aiz. Gaidošais priekšā, - nezināmā nākotne.

Visu šajā nodaļā iepriekš aprakstīto, svarīgi paturēt prātā, tālāk turpinot izvērst tēmu par priekšstatiem, kas izveidojušies par Austrumeiropu un Rietumeiropu un kā šie jēdzieni tiek pretstatīti viens otram. Jo zināšanas, ka mēs paši – cilvēki, nācijas, konstruējam savu telpu un realitāti, var palīdzēt kaut mazliet pietuvināties pie objektīvas šī jautājuma problēmas izskatīšanas.

²⁶ Anrī Luijs Bergsons Henri Louis Bergson, dzimis 1859 bija franču filosofs, intuitīvis, pazīstamākais t.s. "dzīves filosofijas e-raksts, И. Д. Верихов - Анри Бергсон и понятие времени в философии XX <http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=64>

3. Austrumeiropas priekšstata veidošanās vēsture

3.1 Austrumeiropas priekšstata veidošanās vēsture L. Vulfa grāmatā “Izgudrojot Austrumeiropu”.

Larija Vulfa grāmata ir pirmavots un pamats koncepcijai, pēc kuras var saprast, ka cilvēka prātus vairāk ietekmē nevis reālā ģeogrāfija (ar kalniem, upēm u.c.), bet mentālā ģeogrāfija – tie tēli, kurus cilvēki glabā savā galvā un ietekmē viņu lēmumu pieņemšanu, kas bieži ietekmē ne tikai viņus, bet arī citus cilvēkus un to likteņus. Tā, manuprāt, ir interesanta ideja, kas piedāvā veidu kā aplūkot Austrumeiropas koncepciju.

Mūsu reģionam šai grāmatai ir tikpat liela nozīme kā Saida “Orientālismam” visai plašajai Austrumu pasaulei. Grāmata ir ļoti emocionāla un šķiet haotiska. Taču haotisms ir izskaidrojams ar autora vēlmi pēc iespējas ātrāk pārstrādāt lielo vēsturisko materiālu, pielāgojot to saviem jaunajiem priekšstatie.

Par ko ir L. Vulfa grāmata? Tā ir par to, kā ceļotāji (un filozofi) no Anglijas, Francijas u.c. Eiropas Rietumu reģioniem 18. gs. aprakstīja un atskaitījās par saviem reālajiem un iztēlotajiem ceļojumiem uz Eiropas Austrumiem. Šo ceļotāju aprakstītais, kļuva par sava veida kanonu, kas ietekmēja jaunos ceļotājus, liekot tiem uztvert Austrumeiropu caur prizmu, kuru jau bija aprakstījuši iepriekšējie ceļotāji. Kā rezultātā priekšstati par Austrumeiropu aizvien vairāk iesakņojās kā par atpalikušu un necivilizētu reģionu. Un interesanti, ka izveidojās atgriezeniska reakcija,- paši austrumeiropieši sāka ietekmēties no apgaismības filozofu fantāzijām un ticēt, ka tā arī ir realitāte.

Vēl grāmatā ir par to, ka filozofu un kartogrāfu darbi var ietekmēt politiskās izmaiņas un karus. Piemēram, sākot ar Donavas kņazistēm un beidzot ar Napoleona uzbrukumu Maskavai 1812. gadā.

Problēma, kuru izvirza pats autors ir tā, ka mēs nespējam atdalīt izdomu no realitātes. Mēs saprotam, ka redzamā daļa no koncepcijām un secinājumiem ir tīša vai netīša izdoma, bet atdalīt graudus no pelavām nav īsti iespējams. Pārlicinoši var teikt, ka teritorija uz Austrumiem no Berlīnes un Vīnes nebija apgaismības filozofu fantāziju krātuve, ar kurām apgaismības autori mēģināja to apdzīvot. Bet nevar arī, kāda šī teritorija reāli bija. Priekš viņiem mūsu reģions izskatījās kā vieta bez vēstures – pelēkā zona. Priekš vāciešiem, angļiem, frančiem Austrumeiropa bija tā teritorija, kuru vēsturi varēja izdomāt no jauna, tādu kāda viņiem tā patīk.

Autors apstrādāja milzīgi lielu apjomu ar informāciju (grāmatas, raksti, leģendām u.tml.), kā galveno (Voltēra, Didro, Ruso), tā arī otrā plāna un trešā, ieskaitot dažādas diplomātu un

aģentu atskaites turku galmā valahiešu ķņazistē. Filozofi izvēlējās iztēloties Austrumeiropu, atrodoties Rietumeiropas teritorijā. Tie reti reālie braucieni uz Austrumiem bieži rezultējās ar vilšanos un neveiklības, neizturot satikšanos ar realitāti.

Vulfa pētīšanas objekti ietvēra tādas teritorijas kā Krievija, Polija, Bohēmija, Bulgārija un Donavas ķņazistes.²⁷

3.2 Orientālisma jēdziens E. Saids interpretācijā

L. Vulfa darbu ietekmēja E. Saids, kurš savukārt ir darba “Orientālisms. Rietumu koncepcija par Austrumiem”²⁸ autors, kur ir aprakstīts par Rietumu zinātnes aizspriedumiem pret Austrumiem. Lai to noskaidrotu, viņš bija ne tikai ieinteresēts, bet bija arī subjektīvs, jo pats bija arābu izcelsmes, kā arī pārlietu agri aizceļoja uz Ameriku, kur ieguva Rietumu izglītību, kā rezultātā gribot negribot ietekmējās ar Rietumu uztveres veidu. Viņš bija literatūras speciālists un zinātnieks, bet nekad nebija bijis orientālists, taču kļuva par to savas biogrāfijas dēļ.

Galveno grāmatas ideju var noprast no tās nosaukuma - “Orientālisms”. E. Saids pievieno šim vārdam papildus jēgu un nozīmi, kura iepriekš nebija izklāstīta vārdnīcā. Par orientālismu zinātnieki sauc ne tikai Austrumu pētīšanu, bet vispirmām kārtām Rietumu intelektuāļu domāšanas stilu, kurš ir balstīts ontoloģiskās un epistemoloģiskās atšķirībās. Otrkārt, Rietumu dominēšanu pār Austrumiem ar diskursīvo praktiku palīdzību. Saids piedāvā izanalizēt orientālismu kā diskursu, zem tā saprotot šo terminu tā, kā to darīja M. Fuko²⁹ - runas prakšu kopums, kas formē tos objektus, par kuriem tiek runāts. Tā kā bez orientālisma diskursa pētīšanas neiespējami saprast, kā Rietumeiropas kultūra varēja vadīt pār Austrumiem un pat tos veidot – politiski, socioloģiski, ideoloģiski, militāri un zinātniski un pat imagināri periodā pēc Apgaismības laikmeta. Kā apraksta E. Saids “Eiropa runā Austrumu vietā” (“Европа говорит за Восток”³⁰), sākot vēl no Aishila jeb Eshila³¹ laikiem – sengrieķu traģiķis, kurš izrāda lugu

²⁷ T.J. Hegarty Hegarty on Wolff, “Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment” Published on HABSBURG (July, 1995.) <https://networks.h-net.org/node/19384/reviews/19521/hegarty-wolff-inventing-eastern-europe-map-civilization-mind>

²⁸ Э. В. Саид. Ориентализм Западные концепции востока., С-Петербург «Русский миръ» - 2006, - С. 636., Šim darbam nav tulkojuma latviešu valodā, tāpēc piedāvāju pielietot nosaukuma tulkojumu “Orientālisms. Rietumu koncepcija par Austrumiem”

²⁹ Mišels Fuko (Michel Foucault) – (1926.-1984.) bija franču filozofs viens no ietekmīgākajiem 20.gs. domātājiem postmodernisma kustībā. Galvenokārt pievērsās medicīnas, psihiatrijas, cietumu un izglītības sistēmas kritikai, kā arī seksualitātes vēstures izpētei. Bijis literatūras kritiķis.

³⁰ Э. В. Саид. Ориентализм Западные концепции востока., С-Петербург «Русский миръ» - 2006, - 90 С.

³¹ Aishil (525. g.p.m.ē.-456.g.p.m.ē.) - sengrieķu dramaturgs, viens no trim izcilākajiem sengrieķu traģēdiju autoriem (līdzās Sofoklam un Eiripīdam).

“Persieši”³² un kurā reprezentē Āziju, liekot tai runāt ar Kserksa mātes – vecās persiešu karalienes muti. Eshils atdzīvina un reprezentē klusu un bīstamu telpu, kas atrodas aiz “zināmā” robežām. Galvenais, kam jāpievērš uzmanība ir vārds “bīstams” - no pašām pirmajām Rietumu reprezentācijas vēstures lapām par Austrumiem, Austrumu tēlam pievienojot viltīga un zaglīga ienaidnieka tēla īpašības.

Citiem vārdiem, Āzijas izpratnes vēsture nonāk pie tā, ka Rietumu cilvēki izdomā “savus” Austrumus – savus Austrumu cilvēkus, kultūru un visumu, kolonizācijas laikā mēģinot šo “svešo” un biedējošo pakļaut, bet ne izprast. Tas nozīmē, ka Eiropas priekšstati par Austrumiem – Austrumu bagātības, Austrumu greznības, Austrumu stingrības, jūtīguma, despotijas, tāpat kā visa romantiskā eksaltācija par Austrumu eksotiku, dabu un dabiskumu,- ir ne vairāk kā sarežģīts komplekss, kas veidots no mītiem un reprezentācijām, ir “dogmatisks sapnis”, kas ir radīts ar politisku Eiropas un Amerikas ieinteresētību Austrumos un, kas ir labvēlīgs Rietumu domināncei pār Austrumiem. Vārds orientālisms – ir ģeopolitiskās apziņas izplatīšana uz estētiskiem, humanitāriem, ekonomiskiem, socioloģiskiem, vēsturiskiem un filoloģiskiem tekstiem. Vissatraucošākais pēc E. Saids domām ir tas, ka eiropieši un amerikāņi ir ieslodzīti orientālismā, kas pārveidojās filtrā, caur kuru Austrumi iespiedās Rietumu apziņā. Rezultātā mēs esam spiesti darboties ne ar reāliem, bet ar orientalizētiem Austrumiem. Šo domu E. Saids pierāda tāpat kā L. Vulfs ar milzīgi lielu vēsturisko un literatūras informatīvo materiālu. Kad viņš sastapās ar klasiskās Grieķijas priekšstatiem par Austrumiem, E. Saids izskata Austrumu orientalizāciju posmu pēc posma: apraksta kristīgajos viduslaikos izveidojušos tēlus par islāmu, analizējot tos ar franču orientālista de` Orbelo³³ vārdnīcas “Austrumu bibliotēka” (1651.) palīdzību, ar 18.gs. apgaismotāju pētījumu un tulkoto tekstu palīdzību – detalizēti aprakstot stāstu par Napoleona Ēģiptes pakļaušanu un Suecas kanāla izveidošanu. Daudz citējot Gētes, V. Igo, de Nervāla, G. Flobēra, V. Skota, Bairona, Alfrēda de Viņjē, Eliota, Gotjē, Forstera romānus, rakstus un “ceļojumus”, un pēc tam arī orientālistu darbus un 20.gs. politiķu izteikumus. E. Saids nepiemin to, ka tieši Rietumu romantiķi, Austrumu šarmēti un apburti, bija impulss tam, ka attīstījās orientālisms, ka tieši Rietumu zinātnieki atvēra Austrumu kultūru ne tikai Rietumiem, bet arī pašiem Austrumiem. Arheoloģiskie izrakumi 19. un 20. gs. mūsdienu Palestīnas teritorijā un tam sekojošie zinātniskie atklājumi – piemēram, ar ķīļraksta atšifrējumu nodarbojās tieši eiropieši. Bet E. Saids paliek nelokāms – Austrumu orientalizācija turpinās un mentālās matrices, kas izveidojās vēl viduslaiku Eiropā un kuru pamatā ir doma, ka starp Rietumiem un Austrumiem ir bezgalīgs neizpratnes attālums, eksistē vēl šodien. Atmaskojošais

³² “Persieši” - sengrieķu dramaturga Eshila traģēdija datēta ar 472. g.p.m.ē. Šī ir vienīgā Eshila traģēdija, kuras pamatā ir ne mitoloģisks, bet vēsturisks sižets – tajā attēlota grieķu uzvara pie Salamīnas 480. g.p.m.ē.

³³ De'Orbelo (1625.-1695.) - franču orientālists, autors “Bibliothèque orientale” un “Dictionnaire universel! Contenant tout ce qui fait connaitre les peuples de l'Orient”.

E. Saida patoss izirst ap mūsdienu akadēmiskās dzīves realitāti. Saida labi apzinās, ka nav zinātnieku, kuri varētu ne tikai izpētīt un aprakstīt (tā kā viņš to izdarīja savā grāmatā) Austrumu neizpratnes vēsturi, bet arī piefiksēt reālos empīriskos Austrumus, lai izskaustu visus šablonus un izkaisītu visus Austrumu mītus par harēmu un viltīgiem, nodevīgiem tirāniem, kurus izveidoja “baltais cilvēks”. Tādiem objektīviem pētījumiem nav kur rasties, jo visi Austrumu pētīšanas zinātniskie centri izvietoti Eiropas un Amerikas universitātēs, visi lielie žurnāli par arābu pētījumiem iznāk turpat un tāpēc, ja pat būs tāds pētnieks ar austrumu izcelsmi un ļoti ieinteresēts adekvātos Austrumu kultūras pētījumos, bet, kurš saņēma izglītību amerikāņu universitātē, neapzināti tiks ietekmēts ar orientālismu (Rietumu uztveri par Austrumiem). Arī pats E. Saida, kurš ir spēcīgs orientālisma pretinieks, nejauši nonāca tajā pusē, pret kuru viņš cīnījās. Visos katalogos E. Saida darbs ir “orientālisma” sadaļā, kas ir domāta Rietumu auditorijai un tajā izmantota Rietumu zinātnieku rīkkopa, kas dod priekšroku nevis tīrām zinātnēm, bet starpdisciplināriem pētījumiem. E. Saida aprakstot mītiskos Austrumus ar to arī sevi ierobežo, jo nekur neapraksta, kā izskatās reālie Austrumi. Bet grūti arī sagaidīt realistiskus priekšstatus par dzimteni no cilvēka, kurš no tās aizbrauca vēl jaunībā. Šie biogrāfiskie apstākļi deva iemeslu, lai apvainotu E. Saidu krāpniecībā – pēc daudzu domām, viņš nevarēja pārstāvēt palestīniešu intereses, jo pārāk ilgi pats tur vairs nedzīvoja.³⁴

Citi, gluži pretēji, uzskatīja, ka E. Saida arābu izcelšanās traucēja viņa objektīvai zinātniskai analīzei: “karstasinīgais austrumu cilvēks” nevarēja objektīvi spriest par Rietumu orientālisma attīstību. E. Saida darbs nopietni satrauca akadēmisko vidi un izveidoja intensīvu polemiku, kas turpinās vēl šodien. E. Saida oponenti izdala to, ka koncentrējoties uz franču un angļu orientālistu pētījumiem, viņš atstāja bez uzmanības vācu orientālistu darbus, tāpat kā itāļu un ungāru – no tiem, kuri dzīvoja valstīs, kuru ārpolitika nebija tieši saistīta ar interesi gūt kontroli pār Austrumiem. Par to rakstīja Rodžers Ouens, Roberts Irvins³⁵ un citi. Viens no visstingrākajiem un uzstājīgākajiem E. Saida kritiķiem vēsturnieks un Tuvo austrumu speciālistiem Bernards Luis rakstīja, ka E. Saida mēģinājums uzdot Vidusaustrumus (ar to domājot – bez Turcijas, Persijas un Izraēlas) par Austrumiem ir groteska [4]. Jaunā “Orientālisms” izdevuma, kas tika izdots 1995. gadā, pēcvārdā E. Saida atbildēja uz šiem apvainojumiem un uzbrukumiem, pievienojot grāmatai vēl vienu nodaļu.³⁶ Šī grāmata ir viscitētākā orientālismā un sen atzīta par klasiku starp postkoloniāliem pētījumiem. E. Saidam ir ļoti daudz pēcnācēju Rietumu universitātēs, viņa grāmata kļuva populāra ne tika profesoru vidū, bet ASV un dažās Eiropas valstīs “Orientālisms” bija kā intelektuālais bestsellers visiem

³⁴ The Oxford history of the British Empire. Volume 5, Historiography Wm. R. Louis, editor-in-chief ; R.W. Winks, editor ; A. Low, associate editor, 1999. (Database: Business Source Complete)

³⁵ R. Irwin, For Lust of Knowing. The Orientalists and their Enemies (London: Allen Lane, 2006), 410 pp. (Database: Business Source Complete)

³⁶ Э. В. Саид. Ориентализм Западные концепции востока. С-Петербург «Русский мир» - 2006, - С. 509.

iedzīvotājiem. Krievijā E. Saida grāmata tulkota krievu valodā 18 gadus vēlāk un tur tā negūst tādu popularitāti.

4. 18. gadsimta apgaismotāji un ceļotāji Austrumeiropā

4.1 Voltēra Austrumeiropas izpratne

Kā daudzas no citām Apgaismības idejām, Austrumeiropas koncepcijai daļēji jāpateicas Voltēram. Viņa darbs “Krievijas impērijas vēsture Pētera I laikā”, no kura divi sējumi, kas tika izdoti 1759. un 1763. gadā, kļuva ļoti populāri un izdoti daudzās valodās³⁷. Voltērs bija pirmais Apgaismības laikmeta rakstnieks-ceļotājs, kurš aizceļoja uz Austrumeiropu. Tomēr interesanti, ka neraugoties uz savu interesi pret Krieviju, viņš Austrumos netika tālāk par Berlīni. Tomēr, viņaprāt, tas bija pietiekošs pamats, lai radītu tēlu par Austrumeiropas teritorijām. Viņš nebija vienīgais tā laika ceļotājs, kurš līdzīgā veidā radīja priekšstatus par citām teritorijām. Attiecīgi top skaidrs, ka tēlu par Austrumeiropu radīja ceļotāji ar bagātu iztēli un tie, kuri ceļo nevis reāli, bet gan savā iztēlē. Voltēra piedāvāto Austrumeiropas uztveres modeli vēl veselu gadsimtu pielietoja un atkārtoja savos rakstos pat tie ceļotāji, kuri reāli aizceļoja uz Austrumeiropu. Un pat tie, kuri mēģināja šos priekšstatus mainīt, nespēja tos izjaukt, jo Rietumu cilvēkiem patika ceļot kopā ar Voltēru savā prātā, neatstājot savus mīkstos krēslus un būt pārliecinātiem par to, ka viņu civilizācija ir izcilāka un labāka.

Renesanses laikmeta eiropiešiem kontinents dalījās divās daļās – Ziemeļi un Dienvidi. Itāļu pilsētvalsts bija zinātnes un mākslas, kā arī ekonomikas un tirdzniecības centrs. Itāļu humānisti skatījās uz pārējām valstīm ar skatu no augšas. Visspilgtāk to var saredzēt Makjavelli darbā “Valdnieks”³⁸ pēdējā daļā, kurā viņš pielieto aicinājumu: “Atbrīvot Itāliju no barbariem” Viņš atceras franču karaļa Karla VIII iebrukumu Itālijā 1499. gadā, kas šajā gadsimtā bija nozīmīgākais notikums gandrīz katram tā laika florencietim un itāļiem. Tas bija sākums barbaru iebrukumiem no Ziemeļiem un tai pat laikā beigas augstākās attīstības posmam Renesanses laika Itālijai. Vēl sliktāk par šo viņi pārdzīvoja 1527. gadu, kad ģermāņu imperatora Karla V karavīri izlaupīja Romu. To viņi savukārt salīdzināja ar 476. gadu, kad Romu sagraba goti. No Tacita Renesanses laikmeta itālieši uzzināja arī, ka šie Ziemeļu barbari – goti nēsā

³⁷ Л. Вульф, Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 149. С.

³⁸ “Il Principe” - “Valdnieks” - izdota 1532. g. Ir 16. gs. politiskais traktāts, kur sarakstīja itālis Nikolo Makjavelli. http://labsa.awardspace.info/gram_plaukts/katalogs.php?f=47&p=1, 26. nodaļa (e-book)

zvērādas un upurē cilvēkus. “Starpkaru periodā viņi tērē daļu sava laika medībām, bet lielāko daļu laika nedara neko, domā tikai par ēdienu un gulēšanu”³⁹.

476. gada, 1499. un 1527. gada notikumu rezultātā izveidojās priekšstati par Ziemeļiem kā teritoriju, kurā dzīvo bīstami, neizglītoti barbari. Un šos priekšstatus netiešā veidā mantoja Apgaismības laika cilvēki, tai skaitā franču filozofi, starp kuriem arī Voltērs un Ruso. Netiešā veidā, jo- laika posmā starp Renesansi un Apgaismību, kulturālie un ekonomiskie Eiropas centri pārvietojās no Romas, Florences un Venēcijas uz dinamiskiem Parīzi, Londonu un Amsterdamu, tas ir- uz Ziemeļiem. Bet priekšstati nekur nepazuda, tie tikai pārvietojās tālāk – uz Austrumiem. 18. gadsimta Parīzē Voltērs redzēja Eiropu ne tāpat kā Makjavelli 16. gadsimta Florencē. Tieši Voltērs bija galvenais starp Apgaismības filozofiem, kurš mēģināja atrast un noformulēt jauno kontinenta koncepciju, kas izplešas ne no Dienvidiem uz Ziemeļiem, kā 16. gadsimta itāļiem, bet gan no Rietumiem uz Austrumiem. Šis jaunizveidotais Eiropas sadalījums, ir pārmantots līdz pat mūsdienām un to samērā viegli esam pieņēmuši. 18. gadsimtā ideja par divām Eiropām – Rietumu un Austrumu, tika izgudrota vienlaicīgi- kā par divām saistītām, bet pretstatītām un savstarpēji papildinošām koncepcijām, kuras nevar iztēlot vienu bez otras.

Voltēra Austrumeiropas karte viņa prātā izveidojās vēl pirms viņš sarakstījās ar Katrīnu II un aprakstīja Krievijas vēsturi imperatora Pētera I laikā. 1731. gadā, kad viņš savā populārajā darbā “Karla XII vēsture” aprakstīja, kā viņš sekoja līdz Šveices karalim viņa kara gājienos. Filozofs aprakstīja Poliju, Krieviju, Ukrainu un Krimu,- valstis, par kurām Rietumu cilvēkiem vēl nebija izveidojies priekšstats. “Karla XII vēsturi” pārtulkoja daudzās valodās un bieži pārizdeva. Voltērs piedāvāja saviem lasītājiem aizceļot kopā ar viņu uz mazizpētītām zemēm⁴⁰. Voltērs kļuva par pirmo zināmo Apgaismības laikmeta ceļotāju, kurš aizceļoja uz Austrumeiropu, taču, kā jau minēju iepriekš, tālāk par Berlīni viņš netika. Ceļojums, protams, bija ceļojums uz pagātņi, jo Karls XII sāka savus karagājienu 1700. gadā, kad Voltēram bija tikai 6 gadi un nomira 1718. gadā, kad Voltēram bija 24 gadi un kad Voltērs tik tikko bija izvēlējies sev vēl citiem nezināmo pseidonīmu. Protams, brauciens, kas bija aprakstīts kā īsts ceļojums, bija izfantazēts. To radīja autora iztēle. Voltērs izdevīgi ceļo neizmērojot nekādus finansiālos resursus, pateicoties savai fantāzijai.⁴¹

Interesanti, ka Voltērs tika pieķerts plaģiātismā. 17. nodaļā “Krievijas impērijas vēstures” pirmajā grāmatā Voltērs detaļās pārrakstīja Nordberga stāstu par zaparožcu tautas manierēm-

³⁹ Тацит, Публий. О происхождении германцев и местоположении Германии. Научно-изд. центр «Ладомир» 1993.

⁴⁰ Вольтер: PRO ET CONTRA. Анталогия. Санкт-Петербург, Русской христианской гуманитарной академии, 2013.,555.С

⁴¹ Л. Вульф.Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 149.-153. С

barbariskā tauta, kas bija Karla XII sabiedrotie un kuri cietsirdīgi izturējās pret mājas vadītāju mājā, kurā viņi tika uzņemti.⁴²

4.2 Ruso Austrumeiropas izpratne

Jau 1762. gadā, kad Ruso strādāja pie sava darba “Par sabiedrisko līgumu” izveides, viņš ļoti kritiski attiecās pret Pētera I figūru.

Ruso nespēja pieņemt Pēteri I, uzskatot, ka viņš mēģināja civilizēt savu tautu pārlietu agri, kad tā šim procesam nebija vēl nobriedusi: “...tautu briedumu ne vienmēr ir viegli pazīt, un, ja rīkojas pirms tā sasniegšanas, viss darbs ir velts.”⁴³ Savā darbā “Par sabiedrisko līgumu” viņš rakstīja, ka krievi nekad nebūs patiešām civilizēti, jo Pēteris I vēlējās viņus civilizēja pārāk agri, gribēja vispirms izveidot vāciešus un angļus, kaut gan būtu vajadzējis sākt ar krievu izveidi⁴⁴.

10 gadus pēc tam, kad viņš strādāja pie saviem darbiem par Poliju (“Considerations sur le gouvernement de Pologne” – “Apsvērumi par Polijas valdības tēlu”⁴⁵ – eseja, kurā aprakstīta jauna Polijas konstitūcijas izveide, ja precīzāk – Polijas-Lietuvas izveide – Žečpospoļita. Šis darbs tapa balstoties uz viņa darbu “Par sabiedrisko līgumu”), viņš pārvērtās par atklātu Katrīnas II pretinieku. Uzsākot savu darbu, Ruso apraksta Polijas problēmas ar jau zināmo formulu kopumu, caur kurām Apgaismības laikmets apraksta Austrumeiropu. Polijā, kā uzskatīja Ruso, nav ekonomiskās kārtības un kara disciplīnas, tāpēc vienīgā iespēja Polijai izdzīvot blakus saviem kara ienaidniekiem – un te Ruso sarauj tradicionālos priekšstatus - ir dibināt republiku poliešu sirdīs. Tas nozīmē – tādā vietā, kur nekāds spēks nevar to ne sagraut, ne ietekmēt. “Blakus valstis var jūs aprīt”, brīdināja Ruso, “bet nekad nevarēs pārstrādāt valsti, kura ir savu pilsoņu sirdīs”. Patriotiskais darbs ir vienīgais stablais republikas pamats. Ruso apgalvoja, ka, ja izdosies panākt, ka polis nekad nevarēs kļūt par krievu, Krievija nekad nevarēs sagraut Poliju. Tas bija ļoti svarīgs moments sarunā starp filozofu un nāciju. Ruso atzina, ka poļi ir pelnījuši brīvību un kļuva par šīs brīvības garantu, diktējot tai viņas jauno pašizpratni. Tas bija ļoti revolucionārs moments intelektuālajā vēsturē, jo tieši šajās frāzēs Ruso noformulēja mūsdienu nacionālisma ideoloģiju.

Ruso gan neslēpa to, ka politiskā audzinātāja lomu, kuru viņš uzņēmās uz sevis darbā “Apsvērumi par Polijas valdības tēlu”, vajadzēja uzņemties pašiem poļiem, vai vismaz kādam, kurš pētīja Polijas nāciju un tās kaimiņus, esot uz vietas. Pats viņš par sevi teica, ka ir tikai ārzemnieks un var piedāvāt tikai vispārīgus uzskatus. Tieši viņa pilnīgā Polijas nācijas un to

⁴² Вольтер: PRO ET CONTRA. Анталогия. Санкт-Петербург, Русской христианской гуманитарной академии, 2013., 556.C

⁴³ Ž.Ž. Ruso. Par sabiedrisko līgumu. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013., 54. lpp.

⁴⁴ Ž.Ž. Ruso. Par sabiedrisko līgumu. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013., 55. lpp.

⁴⁵ “Considerations sur le gouvernement de Pologne”, angļu valodā “Considerations on the government of Poland”. Grāmatai nav tulkojuma latviešu valodā, tāpēc piedāvāju nosaukuma tulkojumu “Apsvērumi par Polijas valdības tēlu”

kaimiņu nezināšana, ļāva viņam piedāvāt oriģinālas teorijas un noformulēt savu Austrumeiropas redzējumu, paralēli attīstot savus vispārīgos uzskatus,- savu politisko patriotisma teoriju⁴⁶. Ruso un Voltērs abi nomira 1778. gadā un ap šo laiku viņi kļuvi zināmi ar saviem pretējiem uzskatiem par Austrumeiropu. Voltērs bija Krievijas pusē Pret Poliju, bet Ruso bija Polijas pusē pret Krieviju. Neskatoties uz viņu tik pretstatītām simpātijām viņi, paužot gandrīz vienādas frāzes un vārdus, abi atteicās apciemot Austrumeiropu. Ja Voltērs nekad nebija Sanktpēterburgā, tad Voltērs nekad neieradās Varšavā. Ar viņu pretstatītiem priekšstatiem par Austrumeiropu, Polija un Krievija kļuva par ideoloģiskajām laboratorijām, kur Apgaismības laikmets pētīja teorētisko manipulāciju iespējas hipotētiskā telpā.

4.3 Kazanovas Austrumeiropas izpratne

Pēc viņa paša atzīšanās, viņa šarms, spēja patikt sievietēm un pielāgoties apstākļiem, neattaisnoja sevi – Katrīnai II viņš nepatika. Četras sarunas ar imperatori beidzās ar neko. Vēlme pieteikties uz Krievijas impērijas dienestu nevainagojās panākumiem. Tāpēc viņš Krievijā sāka meklēt veidus, kā citādi sevi izklaidēt. Galvenais mīlestības piedzīvojums Krievijā Kazanovam bija dzimtbūšanā esošas meitenes nopirkšana verdzībā. Pirmo reizi, kad meitene ieraudzīja Kazanovu, viņa sabijās un aizbēga. Taču viņas tēvs, sarunā ar Kazanovu, piekrita atdot meitu par 100 rubļiem. Kazanovam tika solīts, ka par šo naudu meitene viņam kalpos un viņš varēs ar viņu stāties intīmos sakaros. Tika solīts, ka nevar būt tāda situācija, ka meitene to nevēlas, bet gadījumā, ja pat viņa to nevēlēšies, Kazanovam ir tiesībās viņu sist. Tēvs apgalvoja, ka Kazanova tagad būs viņas kungs un ja meitene viņam iepatīkas, tad var viņu paturēt. Gadījumā, ja meitene aizbēg, viņš var likt viņu noķert un atvest atpakaļ. Ikdienā meitenei nav nekas jāmaksā, to tikai jāpabaro un jāļauj reizi nedēļā sestdienās nomazgāties, lai svētdien viņa varētu aiziet uz baznīcu. Aizvest no Pēterburgas gan viņu var tikai ar speciālu atļauju, jo vispirmām kārtām meitene pieder imperatorei. Meitenes tēvs ļoti priecājās, pateicīgi lūdzoties svētajam Nikolajam, un piedāvāja Kazanovam pārliecināties par meitenes nevainību, ko viņš arī izdarīja.

Kaut arī Kazanova sākotnēji solīja pret meiteni neattiekties kā pret verdzeni, viņš tomēr viņu bieži greisirdības dēļ sita un izmantoja. Kazanova saka: “Es biju spiests viņu sist un tas visvairāk pārliecināja viņu par manu mīlestību.”⁴⁷ Sišanas tik tiešām bija saistītas ar meitenes verdzību un seksualitāti, kaut gan Kazanova šo sišanu sev skaidroja kā mīlestības izrādīšanu, kas ir raksturīga krievu cilvēkiem. Viņš ne uz mirkli nešaubījās, ka to, kā viņš izturas pret

⁴⁶ Л. Вульф. Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 353.-356. С

⁴⁷ Л. Вульф. Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 105. С

verdzeni, ļauj viņam izdarīt vispārinājumu par visu krievu kalpu stāvokli.⁴⁸ Savu subjektīvo verdzības pieredzi Kazanova atveda mājās uz savu dzimteni, kur to izplatīja citiem. Aprakstītā situācija labi parāda, ka, lai arī Kazanova bija Rietumu kultūras pārstāvis, viņš diezgan ātri pieņēma vietējos “spēles” noteikumus, ko mēģināja atkārtot arī Polijā.

Kazanovas prātā Krievija un Polija bija ļoti līdzīgas, jo tām bija līdzīgi seksuālie pieņēmumi. Par poļiem Kazanova rakstīja, ka: “Kaut gan poļi ir mazliet civilizētāki, iekšēji viņi tomēr paliek par sarmātiem un dakiem (lat. Sarmatea un Daci)”⁴⁹. Kazanovas izpratne par seniem barbariem bija ne pārāk dziļa, viņam nekas netraucēja sajaukt vienkopus pie Vislas dzīvojošos poļus ar Donavas rumāņiem. Tieši šādā veidā, no maziem senās vēstures gabaliņiem arī izveidojās 18. gs. Austrumeiropas koncepcija.⁵⁰

4.4 L. F. de Segira un Ledjarda un Meterniha Austrumeiropas izpratne

L. Vulfs runā par to, ka grāfs Luijs-Filips de Segirs, kurš kā vēstnieks brauca uz Pēterburgu 1784.-1785. gadā aprakstīja, ka viņš: “Pavisam pameta Eiropu un pārcēlās desmit gadsimtu atpakaļ.” To viņš apgalvoja, kad pārbrauca Prūsijas un Polijas robežu. Interesanti, ka tajā pašā periodā amerikānis Džons Lediards (Ledyard), kurš brauca citā virzienā uz Eiropu, izsauca lielu sveicienu Eiropai, kad pārbrauca “lielu robežu starp aziātu un eiropiešu manierēm” tajā pašā Prūsijas-Polijas robežā. Visinteresantākais, ko L. Vulfs neievēroja, ka savus sveicienus un atvadas ar Eiropu mūsu ceļotāji izrunāja Prūsijas-Polijas robežā, kura tur izveidojās tikai divpadsmit gadus iepriekš pēc pirmās Žečpospoļitas sadalīšanas. Ja Luijs-Filips un Lediards būtu braukuši turp agrāk (pirms šiem divpadsmit gadiem), viņi pamanītu, ka šī “lielā robeža” būtu novirzīta vairākus simtus kilometru uz Rietumiem: “zināšanas” par to, ka Prūsija pieder Rietumiem, bet Polija Austrumiem abiem viņiem bija svarīgāka nekā apkārt esošā realitāte. Austrijas kanclers Meternihs⁵¹, kurš mīlēja skaistas frāzes, pateica, ka Āzija sākas aiz Landštrase (tas nozīmē, ka aiz ielas Vīnes Austrumos). Rietumi un Austrumi šajā sistēmā parādīti kā ļoti ideoloģiski termini. No Meterniha redzes punkta Prāga tiešām atradās Austrumos, kaut gan ģeogrāfiskā karte liecina par ko citu – ka tā ir vairāk Rietumos nekā Vīne.

⁴⁸ Л. Вульф. Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 98.-106. С

⁴⁹ Л. Вульф. Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 112.. С

⁵⁰ Л. Вульф. Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. Москва: Новое литературное обозрение, 2003., 98.-106. С

⁵¹ Klēmenss fon Meternihs (1773.-1859.) - bija Austrijas impērijas politiķis un valstsvīrs, kā arī sūtnis un vēstnieks vairākās Eiropas valstīs. Bijis Austrijas impērijas ārlietu ministrs.

5. Austrumeiropas nodošana un Dzelzs priekšgars

Pēc Austrumeropas vēstures pētīšanas, varam izdarīt secinājumu, ka pirmais fiziski pamanāmais dalījums ir tieši pēc Otrā pasaules kara. Viss, par ko runāja L. Vulfs un 18 gs. ceļotāji, materiālizējās Dzelzs priekškarā. Aplūkošu šo laika posmu. Pēc kara Eiropa bija sadalīta divās daļās, sadalīta pēc ekonomiskiem iemesliem. Pirms Otrā pasaules kara beigšanās bijusās Nacistiskās teritorijas tika sadalītas ietekmju zonās starp PSRS, kura gribēja atstāt sev teritorijas, kas no Nacistiskās armijas atbrīvotas ar Sarkanās armijas spēkiem, un frančiem, britiem, amerikāņiem. Zemes bija sadalītas oficiāli. PSRS ietekmē palika zemes, kuras tagad sauc par Austrumeiropu. Tāda sadale ietekmju zonās, protams, bija izdomāta kā īslaicīgs risinājums, bet nav nekā tik mūžīgak, par īslaicīgo. PSRS dalījumu saprata kā mūžīgu. Šajās teritorijās uz 60 gadiem palika PSRS karaspēks. Vācijas daļā, kura tika zem, franču, britu, amerikāņu zonas, izveidojās, Vācijas Federatīvā republika, bet Austrumvācijas teritorijas tomēr palika zem PSRS ietekmes un izveidojās kā Vācijas Demokrātīvā republika. Protams, ka tā bija sava veida fikcija un reālā vara palika Maskavai. Rietumvalstis nodeva Austrumeiropu. Dzelzs priekšgars bija tik "smags", ka nekāda informācija un ietekme no rietumiem nevarēja tam tik cauri. Tas arī ir Aukstā kara sākums, kas arī ir primārais neapšaubāmais notikums, kas attiecās uz oficiālu Eiropas sadali Rietumeiropā un Austrumeropā. Kā rakstīja L.Vulfs, tas pat ietekmēja Rietumeiropas kartes, kur Austrumeiropa izskatījās kā viens liels biedējošs teritorijas gabals ar virsrakstu PSRS. Arī ideoloģiski pastāvēja sadale, jo bija spoži redzams, kur beidzās demokrātiskā pasaule un sākās sociālistiska. Izveidojās divas pasaules, kur cilvēki nevarēja komunicēt. Un pat ja komunikācija vārētu būt iespējama, tas, pēc manām domām, neko nemainītu, jo ideoloģiskā sadale bija vēl lielāka nekā teritoriālā. Daudziem cilvēkiem abās pasaulēs joprojām atmiņā pastāv šī mākslīgi izveidotā sadale, kas joprojām negatīvi ekonomiski ietekmē Austrumeiropu, jo rietumeiropiešu investori neuzticās mūsu reģiona valstīm. Aukstā kara periods bija pārāk garš, lai šī sadale varētu tik ātri izzust. Es nezinu, cik daudz laika vēl nepieciešams, lai tas varētu izmainīties. Un es runāju par miera laiku. Tas, kas notiek tagad Ukrainā, pēc manām domām, tikai paplašina Rietumeiropas neizpratni un Austrumeiropas negatīvo reputāciju. Kaut gan tagad ļoti grūti kaut kā pozitīvi ietekmēt šo procesu, un es neredzu, kādā veidā to tagad varētu bezsāpīgi atrisināt. Teorētiski ideoloģija nomira kopā ar Austrumbloka krišanu, bet cilvēku sirdī tā vēl aizvien turpina dzīvot. Maskavai vairāk nav tādas ietekmes, bet priekšstati bija veidoti jau sen, un joprojām turpina eksistēt. Pēc 18. gs. nekas neizmainījās, jo

20. gs. notikumi tikai pastiprināja šo sadali. Jā, ekonomiskā Austrumvalstu satelīta tīkla vairāk nav, tagad tā ir demokrātijas zona. Taču tagad sāk pastāvēt ekonomiskā sadale, kur Austrumeiropa ieņem ne pārāk labu lomu. Protams, ka pie šādas jaunas sadales vainīga Aukstā kara ideoloģiskā sadale, kurai tagad ir pavisam materiāls- ekonomiskais iemesls. Nezinot vēsturi, tikai pēc ekonomiskiem datiem var saprast, kuras valstis piederēja pie sociālistiskam valstīm un kuras,- pie demokrātiskām valstīm. Rietumeiropas valstis, kas nebija PSRS dalībnieces, kā var pamanīt, ir ekonomiski attīstītākas un realizē vairāk efektīvu politiku. Pretstatā tam,- Austrumeiropas valstis, kuras ar savu sabrūkošo, korumpēto politiku un ekonomiku stingri atpaliek. Dzīves līmeņu dažādība ir tik pamanāma, ka tajā brīdī, kad Rietumeiropa sāka runāt par to, kā Latvija izkļuva no krīzes, kas neatspoguļo realitāti. Jaunā ekonomiskā dalījuma pamatā ir iepriekšējais Aukstā kara dalījums, kura pamatā savukārt ir dalījums, kuru pamanīja 18. gs. ceļotāji. Es nezinu, kurā brīdī tas beigsies, un šobrīd diemžēl arī nevaru izdarīt pozitīvas prognozes. Kamēr ir tik atšķirīgi ekonomiskie sasniegumi, kamēr ir Rietumu civilizācijas konflikts ar Krieviju un galu galā, kamēr rietumeiropiešiem savai pozitīvai identificēšanai būs vajadzīgs negatīvs un neveiksmīgs priekšstats, par kuru viņi izvēlējās Austrumeiropu,- tas diemžēl turpināsies un attīstīsies. Robežas paliek, Austrumeiropa eksistē.

5.1 Austrumeiropas nodošana un Dzelzs priekšgars A. Apelbaumas pētījumos

Meiģināsim smalkāk izskatīt, kā pēc Otrā pasaules kara notikumi ietekmēja Austrumeiropas eksistēšanu. Šim nolūkam noderīga ir A. Apelbaumas grāmata.

Grāmātā “Dzelzs priekšgars. Austrumeiropas pakļaušana” (1944.-1956.) («Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944–56» Anna Apelbaume piedāvā izskatīt pētījumus par trīs Austrumeiropas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā - Polijas, Ungārijas, un austrum Vācijas – laika posmā no 1944.-1956. gadam. Darba “Dzelzs priekšgars” pamatā ir šo valstu vēsturnieku pētījumi un intervijas ar cilvēkiem, kas dalās savās atmiņās par piedzīvoto šajā laika periodā. Grāmātai bija milzīgs atbalsts, un tieši tāpēc es izvēlējos to savam darbam.⁵²

⁵² Dabuja par so rakstu tadas balvas- the Cundill Prize for Historical Literature, the Duke of Westminster Medal, and an Arthur Ross Silver Medal from the Council on Foreign Relations

http://www.zvaigzne.lv/lv/gramatas/apraksts/96993-dzelzs_priekskars_austrumeiropas_paklausana_1944-1956.html

Autore pieder pie konservatīviem intelektuāļiem, kuri aktīvi piedalās ideoloģiskā kaujā Aukstā kara laikā. Apelbauma ir politoloģisko pētījumu vadītāja Legatum institūtā. Viņa mēģina parādīt pētnieku un politiķu argumentu nepamatotību, lielākā mērā tas attiecas uz pētījumiem, kas veidoti Rietumeiropā un Amerikā un bija vērsti uz to, lai pamatotu un daļēji attaisnotu komunisma un “sovietizācijas” leģitimizāciju Centrālā un Austrumeropā laikā pēc Otrā pasaules kara. Šo uzdevumu viņa atklāj savas grāmatas ievadā.

Apelbauma raksta par to ka, atbrīvotāju Sarkanā armija vispirms fiziski izvaroja un izlaupīja un pēc tam pakļāva iekarotās valstis arī politiski, izveidojot totalitāro režīmu pēc padomju modeļa. Autore garāmejot piemin to, ka Sarkanā armija atgriezta brīvību miljoniem cilvēku un atļāva poļiem, kuri dzīvo rietumu malā, atkal runāt poliski⁵³ u.c., bet uzreiz paskaidro, kāda briesmīga maksa galu galā tam bija.

Otrajā nodaļā precīzi ir aprakstīts, kāpēc atbrīvotāji kļuva par izvarotājiem un laupītājiem. Pamatojoties uz A. Solžeņicina⁵⁴ un L. Kopeļevs⁵⁵, autore raksta par to, ka armijas galvenie karavīri ne pārāk bija aizrauti ar ideju par to, lai apturētu nemotivēto laupīšanu un izvarošanu. Īpaši tas bija novērojams okupācijas sākumā. “Vairāk gan ir tādi gadījumi, kad karavīri, īpaši jaunākie virsnieki, piespiež sievietes doties uz kazarmām (dažreiz ar ieganstu, ka nepieciešams sniegt palīdzību ievainotajiem) un tur metās viņiem virsū⁵⁶”

Pirmajā grāmatas daļā ir vērsta uzmanība uz to, ka tika iedibināti jauni varas institūti,- pirmām kārtām Austrumvācijā, Ungārijā un Polijā periodā līdz 20.gs. 40to gadu beigām, kad dažādu pielietoto mēru un pasākumu rezultātā, kuri bija vērsti uz iebiedēšanu un politisko pretinieku vājāšanu, apvienojumā ar milzīgu propogandu. Galvenokārt pateicoties radio un vēlēšanu rezultātu falsificēšanai un jebkuras privātās uzņēmējdarbības aizliegšanai šajās valstīs, tika iedibināta Maskavas uzliktā politiskā un ekonomiskā kārtība.

Otrā daļa vairāk vērsta uz to, lai paskaidrotu staļinisma izplatīšanos un par jauno režīmu karu ar reāliem un neredzamiem (izdomātiem) pretiniekiem. Par “jaunā veida cilvēku” formēšanu, jauno sociālistiskā reālisma principu dibināšanu literatūrā un mākslā, sociālās režīma bāzes paplašināšanu, un dažādu protestu formu piemēriem Austrumeiropas valstīs pēc Staļina nāves. Grāmata atstāja uz mani neskaidras jūtas. Ir redzams, ka ir padarīts milzīgs, skrupulozs darbs ar vēsturiskiem arhīviem un ar mutvārdu dokumentiem – daudz intervijas ar notikumu lieciniekiem, par kuriem ir runa grāmatā. Tieši poļu austrumvāciešu un ungāru veco cilvēku balsis ir dzirdamas caur šo darbu. Viņu traģiskās atmiņas, kas pārnestas tekstā ar Apelbaumas palīdzību, veido emocionālo fonu, caur kuru var sajūst šīs traģēdijas apmēru. Tas rada

⁵³ A. Aplbauma. «Dzelzs priekšsargs. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 67.lpp

⁵⁴ A. Aplbauma. «Dzelzs priekšsargs. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 71.lpp

⁵⁵ A. Aplbauma. «Dzelzs priekšsargs. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 72.lpp

⁵⁶ A. Aplbauma. «Dzelzs priekšsargs. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 73.lpp

līdzjūtību Ausrumeiropas valstu iedzīvotājiem. Un ne tikai to, tā izraisa milzīgu to apstākļu nepieņemšanu, kas bija vainojami tā laika cilvēku bēdu izraisīšanā.

Ir saprotams, ka tieši tādu uzdevumu Apelbaume sev arī uzdod. Ne tikai argumentēti noliegt vēsturnieku pētījumus, kuros viņi daļēji attaisno un pozitīvi vērtē Aukstā kara sākumu, bet arī izskaidrot padomju varas plānus un pēckara dzīves ierīkošanu Centrālā un Austrumeiropā un parādīt “sovietizācijas” mehānismus šajos reģionos.

Uzliekot galveno atbildību par padomju nebrīves gadiem un ekonomisko atpalcību uz Padomju valdību un tās atbalstītājiem Polijā, Ungārijā un Austrumvācijā, autore arī nenoņem atbildību no rietumu demokrātiskām valstīm, galvenokārt no ASV un Lielbritānijas, kas pirmajos pēckara gados šos reģionus kā atdeva Padomju savienībai. Ir saprotams, ka ja Sarkanā armija jau atnāca, tad izvairīties no tās būtu neieņemami. “Taču Rietumi pieļāva un akceptēja to tieši tāpat, kā bija samierinājušies ar visas Eiropas sadalīšanu. Un, lai gan neviens no Rietumu līderiem, lai tas būtu Vašingtonā, Londonā vai Parīzē, protams, nevarēja paredzēt to, cik grandiozs būs fizisko, psiholoģisko un politisko pārmaiņu mērogs, kuras īstenotas katrā no Sarkanās armijas okupētajām valstīm, viņi arī nebija īpaši pacentušies, lai nepieļautu, ka šādas pārmaiņas vispār notiek”⁵⁷

Austrumeiropas tautu nogurums bija jau tādā stadijā, ka vairs neatlika spēks uz savu tiesību vai vispār uz jeb kādu sevis aizstāvēšanu. Kā man stāstīja vecvecmamma, tīra poliete no Krakovas, - no sākuma jebkuras izmaiņas izskatījās kā labas un tikai pēc tam visi saprata, kāda par to būs samaksa. Visi priecājās par Sarkanās armijas atnākšanu, bet tikai pēc tam saprata, ka vāciešu režīmā bija vieglāk un brīvāk, - kaut gan nevienu no variantiem nevar saukt par normālu. Kara izraisītā milzīgā ekonomiskā krīze un kopējais nogurums arī radīja Austrumeiropas cilvēku iekšējo pašuztveri un tēlu, kurš līdz pat mūsdienām padara Austrumeiropu par Austrumeiropu rietumeiropiešu acīs, kuri uztvēra austrumeiropiešus kā nabadzīgu un morāli pagrimušu cilvēku tēlu.

Nabadzīgo tautu bezpalīdzība pēc milzīgā trūkuma un postījumiem - tas viss bija labs pamats kreiso spēku un komunistu darbībai, kuri pilnībā izmantoja šo šausmīgo situāciju savā labā. Cilvēki tik ļoti gribēja atgriezties pie normālas dzīves, ka ticēja jebkuram, kurš apsolīja drošību, darbu un mieru. “Komunistu partijas lieliski pielāgojās šiem noskaņojumiem un centās gūt labumu no ļaužu ilgām pēc miera.”⁵⁸

Okupācijas liecinieku un cietušo naturālistiskais apraksts nevar atstāt lasītāju vienaldzīgu un piespiež emocionāli pārdzīvot par šo cilvēku likteņiem. Vistraģiskākā nodaļa ir tā, kas vēsta par etniskās tīrīšanas procesiem, saistītiem ar milzīgo cilvēku pārceļšanu, robežu

⁵⁷A. Aplbauma. «Dzelzs priekšgars. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 64.lpp

⁵⁸A. Aplbauma. «Dzelzs priekšgars. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 45.lpp

izmaiņu dēļ. Zaudējot karā, tagad tieši vācieši tika spīdzināti no bijušo cietušo puses, tostarp poļiem un ebrejiem. “Polijas strādnieki un zemnieki, ar rūgtumu atzīmēja Ļenins, nesacēlās pret saviem ekspluatatoriem, bet gan lika mūsu drosmīgajiem sarkanarmiešiem ciest badu, uzbruka viņiem no slēpņa un sita viņus līdz nāvei”⁵⁹ Un kā atbilde uz to, tagad tieši vācieši bija uzraudzīti, “bijušie sargi un ieslodzītie intervijās un atmiņās ir aprakstījuši spīdzināšanas un sliktās izturēšanās gadījumus gan tur, gan pārējās deportēto vāciešu nometnēs. Vāciešus turēja pusbadā un piekāva. Viņiem uz galvas izgāza ekskrementus, izlauza zelta zobus un aizdedzināja matus. Viņus piespieda kliegt: “Es esmu vācu cūka!” Viņiem bija jāveic nesen nogalināto poļu un padomju karagūstekļu liķu ekskumācija. Glivices cietuma komandante ebrejiete Lola Patoka, kura bija izdzīvojusi Aušvicā un zaudējusi lielāko daļu no ģimenes, pratināja vāciešus par viņu saistību ar nacistiem, sitot viņus gan tad, kad viņi atzinās, gan tad, kad neatzinās, jo, viņasprāt, ja viņi neatzinās kolaborācijā, tad melo arī par pārējo. Kā Potoka pati vēlāk atzina, viņa “atguvusies” tikai pēc pāris mēnešiem, kļuvusi savaldīgāka un sākusi izturēties pret vāciešiem kā pret cilvēciskām būtnēm. Taču šīs pārmaiņas izskaidrojamas nevis ar to, ka viņa būtu piedevusi, bet gan ar to, ka negribēja kļūt līdzīga viņiem.”⁶⁰

1990-tajos gados tika atvērti Padomju savienības arhīvi Austrumeiropas un Krievijas valstīs, kas atvēra vēsturniekiem daudz jaunas iespējas, kuras izmantoja arī Apelbauma. Pēc manām domām, ir ļoti daudz materiālu ar intervijām no Polijas, Ungārijas un Vācijas, bet cik ļoti šiem materiāliem var uzticēties? Informācija vairākkārt pausta no cietušo cilvēku subjektīviem gadījumiem, tāpēc – cik ļoti tie var būt objektīvi un kā tos var salīdzināt ar citiem vēstures avotiem? Piemēram, ar atslepenotiem partiju un specvienību dokumentiem, kuros ir liecības par viņu priekšstatiem par politiskiem oponentiem, apkopojumi par tautas noskaņojumu, tāpat par oponentu pretošanos. Aprakstot Sarkanās armijas noziegumus, autore visvairāk pielieto A. Solžeņicina un L. Kopeļevs kā informācijas respondentus. Manuprāt, tas notika tāpēc, ka autore mazliet par daudz pieķērās atsevišķiem subjektīviem gadījumiem, kas, protams, bija traģiski, bet vērsti uz to, lai vairāk emocionāli ietekmētu lasītāju. Autoram-vēsturniekam vajadzētu iegūt vairāk informācijas, par to kā oficiālās Padomju savienības valdošie spēki attiecās pret problēmām, kas aprakstītas grāmatā.

Nevar neatzīmēt to, ka cietušie cilvēki no Austrumeiropas bija pārņemti ar vēlmi atriebties par karā zudušajiem vāciešiem. Polijas armijā bija ļoti cietsirdīga un nežēlīga attieksme pret vāciešiem. Var iedomāties par to, ka grāmatā var būt pārvērtēta padomju

⁵⁹A. Aplbauma. «Dzelzs priekšgars. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 87.lpp

⁶⁰ A. Aplbauma. «Dzelzs priekšgars. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.- 187.lpp

specvienības vara pār PSRS satelītvalstīm. Manuprāt, šī kontrole pašos pirmsākumos nevarēja būt tik totāla tikai tāpēc, ka tādu kontroli tik ātri nav iespējams ieviezt svešās valstīs.

6. Pāreja no mentālās kartes uz politisko 20. gs.

Centrāleiropas jēdziens

Runājot par 20. gs. notikumiem Eiropā, mēs varam tikai secināt, ka turpinājās iepriekšējā ievirze, par kuru bija L. Vulfa stāsts.

Vēsturnieks polis Oskars Haleckis⁶¹ izvirzīja jautājumu par civilizācijas un kultūras atšķirībām starp Rietumu un Austrumu teritorijas daļām, kuras pieņemts saukt par Austrumeiropu un kurā ir iekļautas tās teritorijas, kas atrodas uz Austrumiem no Vācijas. Vēsturnieki no jaunajām neatkarīgajām valstīm, kas izveidojās pēc Pirmā pasaules kara, cīnījās par savas valsts vietu vēsturē. Bieži vēsturnieki uz Austrumeiropas reģiona problēmu raudzījās caur savu nacionālo prizmu. Diskusija starp ungāriem, čehiem, poļiem bija par reģionu robežām. Par to, ko uzskatīt par galveno iezīmi un organizējošo principu šo valstu grupu vēsturē. Jebkura vēsturnieku nacionalitāte, protams, ietekmē viņa koncepcijas. Piemēram, M. Handelsmans (Handelsman)⁶² pārspīlēti apgalvoja, ka Polijas-Lietuvas karaliste ir reģiona centrā un, ka tās vēsture var būt kā organizatoriskais princips visai Centrāleiropai. Savukārt ungāriem bija tendence uzsvērt Donavu, ka tā varētu būt par integrācijas asi dēļ tās vēsturiskās nozīmes. No politiķiem visvairāk šai Centrāleiropas idejai pievērsās Čehoslovākijs prezidents T. G. Masariks⁶³. Pirmā pasaules karā viņš rakstīja par “jauno Eiropu” jau ierastajos

⁶¹ Oskar Halecki (1891.-1973.) - poļu vēsturnieks, centrālās un austrumeiropas petnieks. Laikā, kad Vācija iebruka Polijā, kas izraisīja Otro pasaules karu, Haleckis apmeklēja konferenci Fribourgā. Viņš nevis atgriezās okupētajā Polijā, bet dodas uz Parīzi, kur viņš organizēja Polijas universitāti trimdā un kalpoja kā tās priekšsēdētājs. Vēlāk, kad Vācija iebruka Francijā, viņš devās uz ASV. Viņš kļuva par vēstures profesoru, kurš specializējās Austrumeiropas vēstures jautājumos (1944.-1961.)
E-raksts <https://postnauka.ru/faq/22241> -Миллер А. Тема Центральной Европы: история, современные дискурсы и место в них России. «НЛЮ» 2001, №52 - 3 nodaļa

⁶² Marcēlijs Handelsmans (1882.-1945.) - poļu vēsturnieks, Varšavas universitātes profesors, žurnāla "Przeгляд Historyczny" redaktors, dibināja "Bozprawy historyczne". C.52
www.timeandspace.lviv.ua/files/library/mental4537468ecf010.doc

⁶³ Tomas Garrigue Massaryk – Tomāšs Gariks Masariks (1850.-1937.) bieži saīsinājumā tiek dēvēts TGM, bija čehu filozofs un sociologs, kā arī Austroungārijas un Čehoslovākijs politiķis. Līdz Pirmajam Pasaules karam viņš aizstāvēja ideju par Austroungārijas federālo uzbūvi. Kara laikā atbalstīja Čehoslovākijs valsts izveidošanas ideju, kļūdamas par tās dibinātāju un pirmo prezidentu.

dihotomiskās kontinenta sadalīšanas rāmjos. Bet pēc kara viņš uzsvēra Centrāleiropas jēdzienu, lai izdalītu to mazo nāciju īpašo zonu starp Rietumiem un Austrumiem. Viņš mēģināja jau pēc Hābsburgas monarhijas sabrukšanas, nepievēršot uzmanību tās iepriekšējām robežām, saprast to jauno Centrāleiropas sabiedrību.⁶⁴

Vispirms man bija grūti saprast, kur beidzās saruna par mentālām robežām un sākās saruna par politiskām robežām, bet 20. gs. Aukstais karš salika visu svās vietās, apvienojot to jebkurā gadījumā.

Starpkaru posmā Austrumeiropas koncepcija palika margināla. 5. un 6. vispasaules vēstrunieku kongresā (Brisele, 1923. un Oslo, 1928.) polis Oskars Haleckis izvirzīja jautājumu par civilizācijas un kultūras atšķirībām starp Rietumu un Austrumu teritorijas daļām, kuras pieņemts saukt par Austrumeiropu un, kurā ir iekļautas tās teritorijas, kas atrodas uz austrumiem no Vācijas. Vēsturnieki no jaunajām neatkarīgajām valstīm, kas izveidojās pēc Pirmā pasaules kara, cīnījās par savas valsts vietu vēsturē. Bieži vēsturnieki uz Austrumeiropas reģiona problēmu raudzījās caur savu nacionālo prizmu. Diskusija starp ungāriem, čehiem, poļiem bija par reģionu robežām. Par to, ko uzskatīt par galveno iezīmi un organizējošo principu, šo valstu grupu vēsturē. Ne bez čehu pretošanās tika nolemts, ka vajag attīstīt no "slāvu" principa. Kaut gan vēstrunieku nacionalitāte ietekmēja koncepcijās. Piemēram, Handelsmans (Хандельсман) pavisam bez pamata apgalvoja, ka Rečpospolita ir reģiona centrā un, ka tās vēsture var būt kā organizatoriskais princips visai Centrāleiropai. Ungāriem bija tendence uzsvērt Donavu, ka tā varētu būt par integrācijas asi. No politiķiem visvairāk šai Centrāleiropas idejai pievērsās Čehoslovākijas prezidents T. G. Masariks. Pirmā pasaules karā viņš rakstīja par "jauno Eiropu" jau ierastajos dihotomiskās kontinenta sadalīšanas rāmjos. Bet jau 1921. gadā viņš uzsvēra Centrāleiropas jēdzienu, lai izdalītu to mazo nāciju īpašo zonu starp Rietumiem un Austrumiem. Viņa interpretācija bija stingri pretstatā vācu koncepcijai Mitteleuropa, un arī panslāvismam. Tas bija jauns mēģinājums jau pēc Hābsburgas monarhijas sabrukšanas, nepievēršot uzmanību tās iepriekšējām robežām, saprast to jauno Centrāleiropas sabiedrību. Nacistu nākšanu pie varas un tam sekojošais Otrais pasaules karš, izsauca lielu intelektuāļu cilvēku emigrācijas vilni no Vācijas un blakusesošajām valstīm uz Angliju un visvairāk uz Ameriku. Haleckis 1940. gadā nonāca Ņujorkā, kur 1943. gadā publicēja rakstu ar nosaukumu "Centrāleiropas Austrumu daļa pēc kara uzbūvē" ("East Central Europe in the Postwar Organization"), bet 1944. g. — rakstu "Centrāl-Austrumeiropas Vēsturiskā loma" ("The Historical Role of Central-Eastern Europe") ļoti ietekmīgā žurnālā "The Annals of the American Academy of Political and Social Science". Terminu dažādība, kurus izmanto Haleckis savu rakstu nosaukumos, liecina par vislabākā

⁶⁴ Н. Нарбут. Социология Т.Г. Масарика. Диссертация(2003.) <http://cheloveknauka.com/sotsiologiya-t-g-masarika>

varianta meklēšanu. 1950. gadā viņš izdeva grāmatu “Robežas un nodalījumi Eiropas vēsturē” (“The Limits and Divisions of European History”. L.; N. Y.). Darbā Haleckis sadalīja Centrāleiropu uz Rietumu daļu (West Central Europe), ar to saprotot Vāciju un Austriju, un Austrumu daļu (East Central Europe), ar to saprotot teritoriju starp Vāciju un Krieviju. Emigrantu ietekmē ASV uzsākās Hābsburgu impērijas vēstures aktīva pētīšana. Tieši no šī laika jēdziens Centrāleiropa ieviesās anglosakšu pasaulē.

1950.-1960.-ajos šī tēma vairāk bija izplatīta vēsturnieku vidū. Rietumos Centrāleiropas tēma visvairāk asociējās ar vācu ideju par Mitteleuropu, kura pēc kara nacistu dēļ tika pilnībā diskreditēta, jo viņi mēģināja to pielāgot savām vajadzībām. Amerikānis Henrijs Maijers pat uzrakstīja grāmatu, kas vērsta uz šīs koncepcijas kritiku - “Mitteleuropa vācu politiskā doma un prakse” (20). Pēc Otrā pasaules kara pat sāka izmantot terminu Zwischenuropa, kas tulkojas kā “Starpeiropa”, tikai tāpēc, lai nebūtu jāizmanto jēdziens “Mitteleuropa”. Rietumu politiskajā diskursā joprojām dominē dihotomiskā Eiropas sadalīšana. Dzelzs priekšgars pārsteidzošā (bet patiesībā gluži dabiskā) veidā gandrīz ideāli sakrita ar to dalījuma līniju, kas bija cilvēku prātos Apgaismības laikmetā. Cilvēki Rietumos un Austrumos aizmirsa šo faktu un ticēja tam, ka šo robežu izdomāja Staļins un Čērčils.

60.-70.-ajos gados PSRS jēdziens Centrāleiropa tika ieviests zinātniskajās publikācijās, kas bija vērstas sociālo valstu aprakstīšanai, bet galvenā šī jēdziena īpatnība bija tā, ka to lietoja kopā ar terminiem “Centrālā un Austrumeiropa” vai “Centrālā un Dienvidaustrumeiropa”. Kas no vienas puses izdalīja sociālistisko valstu bloku, bet no otras – ļāva autoriem izvairīties no tā, lai stingri aprakstītu Centrāleiropas robežas. Tas autoriem bija ļoti ērti, lai PSRS cilvēku prātos nebūtu “centrālā” sadalījuma sajūtas, ka viņi ir no kaut kā atdalīti, bet tai pat laikā uzsvērtu piederību sociālistiskajam blokam.

6.1 Kunderas centrālās Eiropas izpratne

Ko nozīmē Eiropa pašiem Austrumeropiešiem? Mēģināsim uzdot šo jautājumu pirms runa sāksies par Otrā pasaules kara notikumiem un Dzelzs piekškaru.

Tiesi šo jautājumu kā centrālo izvirza Kundēra savā rakstā «The tragedy of central Europe». Ko nozīmē jebkuram, - čeham, ungārim vai polim, piederēt pie Eiropas un būt par tās daļu?

Analizējot mūsdienas Austrumeiropas apstākļus, var aizdomāties, ka Kundēram rakstā “The Tragedy of Central Europe” varbūt bija tiasnība – centrālā Eiropa tika aizmirsta un tagad runa ir tikai par Austrumeiropu.

Bet tieši tādu secinājumu var izdarīt, ieskatoties rietumu žurnālistu rakstos vai paklausoties dažādu politiķu izteicienus. Izskatās, ka cilvēku prātos Dzelzs piekšgars joprojām eksistē un Sadala Eiropu Rietumeiropā un Austrumeiropā.

Kundēras esejai ir jau vairāk nekā piecdesmit gadi, bet lietas, kuras bija aprakstītas tur, joprojām ir aktuālas arī mūsdienās. Laikos, kad Eiropa bija sadalīta, komunistiskos austrumos un demokrātiskos rietumos, notika kāds briesmīgs nedabisks politisks gadījums. Vai tiešām rietumi nepamanīja, ka pazaudēja Centrāleiropu, kura vēsturiski eksistējusi vienmēr- vispirms Hābsburgas konglomerāta rāmjos, tā arī, kā atšķirīgas nacionālās valstis. Kundēra sapratnē Centrāleiropa- tā ir teritorija starp Krieviju un Vāciju, kura ir apdzīvota ar mazām tautām, kuras apzinās to, ka to eksistēšana var tikt pārtraukta jebkurā brīdī. “Franči, krievi vai briti nav pieraduši aizdomāties par savas tautas izdzīvošanu. Viņu himnās ir runa par mūžbu un varenību”⁶⁵

Centrāleiropieši ne pārak uzticas vēsturei. Kaut gan šīs mazās tautas ir neatdalāma daļa no Eiropas vēstures, pārējā Eiropas daļa un pat viņi paši bieži attiecina sevi pie tās sliktākās daļas. Viņi ir kā “outsideri” no pārējās Eiropas un, protams, ka viņi to sajūt. Tāds uzskats neapšaubāmi ietekmēja viņu pašapziņu un kultūru, viņu milzīgo, bet pesimistisko, gudrību.⁶⁶

Tad, par kādu traģēdiju īsti runā Kundēra? Pamata atšķirība starp Krieviju un Centrāleiropu politiskās ietekmes sfērā ir tāda, ka tā tomēr ir pavisam cita civilizācija, “Tā pat arī pēc šī iemesla Centrālās Eiropas valstis sajūt, ka izmaiņas, kuras radās pēc 1945. gada, nebija tikai politiskā katastrofa, - tas bija uzbrukums viņu civilizācijai. Tas dziļais iemesls viņu pretošanās kustībai ir tajā aspektā, ka viņi cīnās par savu identitāti, vai, ar citiem vārdiem sakot, par savu “rietumību”.⁶⁷”

Pēc Kundēras domām, centrāleiropieši tieši tāpēc arī tik smagi pārdzīvo to ka, Rietumeiropa it kā pavisam nepamana Centrāleiropu. “Mīļākās Eiropas (Rietumeiropas) acīs, Centrāleiropa – ir tikai daļa no Padomju impērijas un nekas vairāk.” Savu daudzaptverošo eseju Kundēra nobeidz ar secinājumu, ka “reālā Centralāseiropas traģēdija nav Krievija, bet pati Eiropa”⁶⁸.

Pēc 20 gadiem, kad Dzelzs priekšgars krita, terminu Austrumeropa sāka izmantot Putina Krievijas Aizsardzības ministrijas darbinieki. Šo žargonu – Austrumeiropa, sāka pārņemt arī daži rietumu politiķi, kad runā, piemēram, par naftu vai gāzi. Eiropas sadales atmosfēra atkal atgriezās no pāgātnes- neskatoties uz Eiropas Savienību. Nesen, kad mūsu reģionā sākās krīze, kādus astoņus gadus atpakaļ, Rietumu sociālie mēdija sāka runāt par Austrumeiropu, kā par

⁶⁵ M. Kundera. «The tragedy of central Europe» New York: New York Review of Books, 1984.-7 nodaļa

⁶⁶ M. Kundera. «The tragedy of central Europe» New York: New York Review of Books, 1984.-7 nodaļa

⁶⁷ M. Kundera. «The tragedy of central Europe» New York: New York Review of Books, 1984.-4 nodaļa

⁶⁸ M. Kundera. «The tragedy of central Europe» New York: New York Review of Books, 1984.-11 nodaļa

reģionu ar lielu ekonomisko risku, kurš var jebkurā brīdī bankrotēt. Tas noveda pie tā, ka daudzi investori sāka izņemt savu naudu no šī reģiona. Sākās sarunas par jaunu ekonomisko Dzelzs piekškaru. Nav tāda mēroga, ar kuru var izmērīt Centrāleiropas ekonomiskos trūkumus, kas pieauga līdz ar tās identificēšanu ar Ukrainu un Moldāviju. Kaut arī ekonomiskā situācija Centrāleiropā bija pavisam savādāka neākā minētajās valstīs. Visvairāk to, protams, ietekmē Krievijas ekspansija, rietumu vienaldzība un saistību samazināšanās ar ASV.

7. Vai Austrumeiropa pastāv 21.gs?

7.1. Teorija

Drīz svinēsim 20 gadu jubileju kopšā Augstā kara bieģām. Var pamanīt, ka pa šo laiku Eiropā ir notikušas milzīgas izmaiņas. Izskatās, ka dalījums Austrumeiropā un Rietumeiropā vairāk nav aktuāls. Ir izveidojušās jaunās valstis šajā teritorijā un kā viena no manis interesojošām tēmām, ļoti paplašinājās Eiropas Savienības robežas. Pirms Austrumbloka sabrukšanas Eiropas Savienībā jau bija liels loks ar dalīdniekiem, - 13 demokrātiskām valstīm. Bija izveidots daudz pozitīvu attīstošu lietu, piemēram, kopējais brīvais tirgus. Varbūt šie notikumi pat palīdzēja pārējām bijušajām satelīta valstīm atgūt demokrātiju savā zemē. Pēc 1991. gada eksistēja Eiropa, kas sadalīta uz Eiropas Savienībā iekļautajām valstīm un pārējām. Deviņdesmit piektajā gadā vēl iestājās Somija, Zviedrija un Austrija, kas nekādas lielas izmaiņas neradīja. Bet 2004. tiešām izveidojās ļoti interesanta situācija, kad Eiropas Savienībā iestājās uzreiz desmit jaunas valstis, kuras pēc savas būtības arī ir “Austrumeiropas dalībnieki” – Čehijas Republika, Kipra, Igaunija, Latvija, Lietuva, Ungārija.” (“Czech Republic, Cyprus, Estonia, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Slovenia and Slovakia.”⁶⁹) Izveidojās jaunas ekonomiskās robežas.

Izmaiņas var viegli saredzēt uz kartes. Tāpēc var apgalvot, ka sadale Austrumeiropā un Rietumeiropā vairāk nepastāv.⁷⁰ Pirms iestāties Eiropas savienībā, notiek izskatīšana un komisija, vai vispār valsts tajā var iestāties. Kā šīcinājumu tam visam var izvirzīt domu, ka Austrumeiropas valsts ekonomiskais un demokrātiskais līmenis atbilst kritērijiem, kuri ir pieņemti “Vecajā Eiropā”, jo mēs diezgan viegli kļuvām par Eiropas savienības dalīdniekiem. Tāpēc teorētiski ekonomiskajam līmenim jābūt vai nu līdzīgam vai piemērotam Vecās Eiropas

⁶⁹ https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009_en

⁷⁰ Kandidāt valstīm pirms iestāties Eiropas savienībā ir jāizpilda milzīgo loku ar jaunām prasībām, lai varētu būt pielīdzinātām pie visām pārējām valstīm jau iekļautam Eiropas savienībā (Ne visas pēc manām domām ir logiskas un viegli piemērotas mūsu specifiskā reģionā)

valstīm. Ja tas tā būtu, tad par Austrumeiropas jēdzienu varētu vairāk nekad nerunāt Aukstā kara terminos un 21. gs. rāmjos. Bet...

Eiropas Savienība pozicionē sevi kā savienību, kurā starp valstīm nav robežu. Politika pamatojas tajā, ka Eiropas Savienība ir vienota, atšķirību nav.

7.2 Realitāte

Mūsdienās, pēc 2004. gada, kad Eiropas Savienība, pēc savu stingro prasību izpildījuma, uzņēma daudz jaunas valstis no bijušā Austrumbloka valstīm, teorētiski Austrumeiropa vairāk nepastāv. Bet...

Praktiski par to runāt ir grūti, iluzijām jāpaliek par iluzijām. Jābūt taisnīgiem un jāpieņem, ka vienotās ES robežās joprojām pastāv sadale Austrumeiropā un Rietumeiropā.

Divdesmit astoņas valstis, ja izskata piedalīšanās vēsturi, kura ir smalki aprakstīta oficiālajā ES web lapā⁷¹ var pamanīt ka, viena gada, pat vairāk,- vienas dienas laikā ES kļuva lielāk par desmit valstīm, gandrīz visas valstis ir no bijušās PSRS socialistiskajām valstīm vai no PSRS satelīta valstīm. Jaunajām valstīm nebija laiks, lai reāli pietuvinātos Vecās Eiropas valstīm ekonomiskajā jomā, labklājības līmenis ir pavisam cits. Tas tā ir pat neskatoties uz ātri ieviestajām jaunajām izmaiņām, kuras tika realizētas pirms iekļaušanas procesa, lai pievienošanās Eiropas Savienībai vispār varētu būt reāla.

Uz šo dienu var pamanīt, ka izmaiņas varbūt ir, bet joprojām mēs atrodamies sliktā ekonomiskā stāvoklī atšķirībā no Vecās Eiropas valstīm, kuras arī ir tās pašas Rietumeiropas dalīdvalstis. Un tikai tas vien jau ir pamats, lai saruna par Austrumeiropu varētu tikt turpināta. Rietumeiropas pretstatīšana Austrumeiropai joprojām ir aktuāla.

Kāpēc šo dalījumu vēl lieto un izmanto? Eiropas Savienībā oficiāli tādas iedalījums nav, un, ja pat kādā sarunā tādi apzīmējumi, kā Austrumeiropa un Rietumeiropa joprojām pastāv, tad tas notiek tikai tapēc, lai apzīmēt austrumus un rietumus ģeogrāfiskos terminos. Tādi dalījumi tiek lietoti arī valsts amatpersonu lokā, bet lielākā daļa no lietotājiem, protams, ir parastie cilvēki, tāpēc runāt par to, ka pēc Aukstā kara beigām tas vairs nav aktuāli, tomēr nedrīkst, jo runa ir par mūsdienu cilvēkiem. Tas ir loģiski, apskatot dzīveslīmeņus dažādās Eiropas valstīs, ir viegli

⁷¹ https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#tab-0-1

secināt, ka Austrumeiropa ekonomiski ļoti atpaliek salīdzinājumā ar Rietumeiropu. Tas ir ļoti pamanāms darbaspēka jautājumā, pēc iestašanās Eiropas Savienībā milzīga cilvēku daļa devās uz Vecās Eiropas valstīm pelnīt naudu, meklējot labākus dzīves apstākļus, un tas nebija tikai viena gada notikums, šis process joprojām turpinās. Tas rada lielu negatīvu attieksmi Vecās Eiropas valstu iedzīvotāju vidū.

Vēl viena joma, par kuru gribētos parunāt, ir tā, ka, pateicoties noziegumiem un nepārāk labiem darbiem, kurus ir pastrādājuši uz Vecajām Eiropas valstīm emigrējušie Austrumeiropas cilvēki, Rietumeiropā attieksme pret austrumeiropiešiem vēl vairāk ir pasliktinājusies. Protams, ka ne visi emigranti šajās valstīs pastrādā noziegumus, taču atliek būt dažiem gadījumiem, lai cilvēkiem uzreiz rastos atbilstošas asociācijas,- daudzi Rietumeiropas iedzīvotāji uztver austrumeiropiešus ar bailēm un milzīgu negatīvu reakciju.

Tas ka, pēc 13 gadiem pēc iekļaušanās Eiropas Savienībā, starp Austrumeiropu un Rietumeiropu pastāv tik milzīga ekonomiskā diference un dalījums sabiedrībā joprojām tiek lietots, secinu ka problēma joprojām ir aktuālā un pastāv.

8. Kas padara Austrumeiropu par Austrumeiropu

Grūti atrast vienkāršu identifikācijas kritēriju, lai atklātu, kas padara Austrumeiropu par īpašu atsevišķu veidojumu. To var skaidri redzēt grūtībās atrast kopējās sociālkulturālās īpašības, kas piemīt visām Austrumeiropas valstīm. Ne valodas radniecība, ne arī piederība pie vienas konfesijas nav pietiekoši kritēriji, lai aprakstītu reģiona specifiku.

Piemēram, reliģija – vienas un tās pašas konfesijas pārstāvniecības bija attīstītas abās pusēs. Arī ar valodām ir līdzīgi – piemēram, Latvija, Lietuva, Igaunija mentāli tiek uzskatītas par vienotu teritoriju - “Baltijas valstis”, taču latviešu un lietuviešu valodas ir piederīgas pie vienas valodu saimes, bet igauņu valoda – pie pavisam citas. Kaut gan jāsaprot, ka tomēr var pamanīt tendenci, ka slāvu valodas teritoriāli ir veidojušās vairāk Austrumeiropas teritorijā (att. Nr.1).

Tomēr arī tas nav viennozīmīgs kritērijs, pēc kura izšķirt Austrumeiropu no Rietumeiropas, jo, piemēram, Baltijas valstu teritorija, tāpat kā Rumēnija un Ungārija bieži tiek pieskaitītas pie Austrumeiropas. Taču uz šīm teritorijām nevar attiecināt slāvu valodu grupu, ko labi var redzēt arī kartē.

L. Vulfs savā darbā pierāda, ka Rietumu priekšstats par Krieviju, Poliju, Ungāriju, Čehiju u.c. pieder pie viena Austrumeiropas civilizācijas areāla. Galvenās šo kontinenta daļu tautu iezīmes ir kā pārejas stāvoklis starp civilizētiem Rietumiem un barbariskiem Austrumiem. Pastāvēja divi stereotipiski Austrumeiropas portreti – viens publiskai lietošanai, otrs – privātai. Publiski tika novērtēta Austrumeiropas centība būt normālai civilizācijai, taču otrā portreta gadījumā netika slēpta emocionālā nepatika un skeptisks austrumeiropiešu vērtējums. Rietumu daļas uztverē civilizācijas apzināšanās austrumeiropiešos ir ļoti pavirša, viņu uztverē austrumeiropiešu tautu pamatā joprojām ir barbarisms. Patī opozīcija civilizācija-barbarisms formējas šo valdošo pretstatu robežās.

Šo tendenci joprojām var novērot, - rietumeiropieši ir tendēti katru valsti vērtēt atbilstoši ekonomiskās attīstības līmenim. Tas ir viens no galvenajiem kritērijiem. Ja Rietumeiropas pārstāvim attiecīgās valsts attīstības līmenis šķiet pietiekami augsts, tad šī teritorija tiek uzskatīta par Rietumu valsti. Ja zems, tad par Austrumu valsti, izvēloties augstprātīgi pieskaņotu toni komunikācijā ar „atpalikušajiem”.

8.1 Mākslīgas telpas ietekme politikā.

Mentālo un ģeogrāfisko karšu ietekme un izmantošana politikā nav kautkas atklāts un labi izpētīts. Bet protams karšu lomai mūsu dzīvēs ir milzīga nozīme, - no tās ir atkarīga mūsu

dzīves telpiskā orientācija, un telpas uztvere kopumā. Austrumeiropas jautājumu ļoti stingri ietekmēja arī kartogrāfija. Mūsu kartēs, pie kurām mēs pieradām no bērniības un kartēs, pie kurām pierada rietumu civilizācija, Krievija un vispār austrumi attiecībā pret Eiropu izskatās milzīgi un neaptverami. Tas notiek tāpēc, ka 3D telpu mēģina pārlīkt 2D telpā. Rodas nesaprašanas un uztveres kļūdas. Kartes ietekmē ne tikai daudzu valstu ārējo politiku, bet arī parasto cilvēku loku, un mēs nevaram apgalvot, ka kaut viena no tām ir reāli objektīva. Kartes izskatās drošas, kaut gan reti kur var atrast kartes autoru. Kartēm ir tādi paši autori kā grāmatām un tās tika veidotas diezgan subjektīvi. Tā ir lieta bez autora, kura tikai izskatās droša kā zīmulis. Pasaules kaetes izskatās tā, kā to ir izdomājis autors. Bet autora problēma nav vienīgā karšu problēma. Autora subjektīvais skatījums vēl papildinās ar skatītāja subjektīvo skatījumu, un galējais rezultāts ir ļoti atšķirīgs no realitātes. Ar to var secināt, ka kartes,- tāpat kā nauda un laiks, ir sociāls konstrukts. Kartes piedāvā mākslīgo objektivitāti. Meigīnāšu to parādīt ar dažu attēlu palīdzību. Vispopulārāko projekciju izdomājis Gerards Merkatojs (att. Nr.2). Var pamanīt, ka Grenlande ir lielāka par Āfriku, kaut gan mēs saprotam, ka tas nav iespējams. Saprotams, ka tādu karšu vairāk lieto ASV, Krievijā un Kanādā, jo viņi izskatās dižāki un viņu ietekme uz pasauli izskatās nesamērīgi liela. Man vairāk patīk skatīties uz Gala-Petersa projekciju, kur, atšķirībā no iepriekšējā autora projekcijas, objekti parādīti vienā mērogā (att. Nr.3). Šis modelis atļauj izskatīt reālās teritoriju mērogu savstarpējās attiecības un izskatās “godīgāk” attiecībā pret tām valstīm, kuras vēl tikai nesen sāka savu attīstības ceļu. Tāpēc šo karti lieto dažādas apolitisks humanitāras organizācijas. (Att. Nr.4)

Vēl svarīgi parunāt par krāsām, jo krāsu izvēle arī nes sevī kādu “sūtījumu”. Piemēram, Rietumeiropā tradicionāli bija pieņemts aizkrāsot PSRS ar sarkano krāsu. Kopā ar pirmās kartes mērogu sarkans aizkrāsots PSRS tiešām izskatās milzīgs un biedējošs, un mudina pārvākties uz milzīgo drošo Grenlandi. Apvienojot sevī augšā stāstītas īpašības var secināt, ka pasaulē ilgu laiku pastāvēja tikai mentālās kartes, kuras ne tikai parāda pasauli no augšas, bet prezentē to no konkrētiem tēliem. “Katrā kartē ir iešifrētā “vēsture” un, lai to izlasītu, vajag būt spējīgam izvērtēt kontekstu,- kurš, kad un kam radīja šo konkrēto karti”⁷²

Tagad pielikumā gribu parādīt dažādas kartes ar Krievijas un Eiropas dažādo veidu mērogu.

⁷² <https://cyberleninka.ru/article/n/geograficheskie-karty-kak-instrument-gosudarstvennoy-politiki>

Secinājumi

Pēc šīs tematikas izpētes varu izdarīt secinājumus par to, ka Austrumeiropas koncepcija bija mākslīgi izveidota Apgaismības laikā, kad arī radās jēdziens “civilizācija”. Protams, pašas Austrumeiropas zemes un tās iedzīvotāji nebija nekāds izgudrojums, taču bija izgudroti paši priekšstati par tām. Civilizācijas koncepts bija ļoti nozīmīgs intelektuāls instruments, lai definētu “Austrumeiropu” un līdz ar to arī “Rietumeiropu”- Rietumeiropa pretēji Austrumeiropai cilvēku prātos tika saistīta ar jēdzienu “civilizācija”. Austrumeiropa rietumu cilvēku prātos veidojās kā pretstats “civilizētajiem Rietumiem”, lai viņi varētu sevi identificēt. Pirms Apgaismības laikmeta pastāvēja cits pretstats – Ziemeļi-Dienvidi, kur ekonomiski attīstītākie Vidusjūras Dienvidi uztvēra Ziemeļus kā pretstatītus sev – kā “citādo”, “svešo”. Pēc 18.gs. par “citādo” un “svešo” pārvēršas Austrumeiropa. Kaut gan tam nav nekāda viennozīmīga pamatojuma. Laikā, kad pastāvēja Padomju Savienība, mentālie priekšstati materializējās konkrētās valstīs, kas bija austākais Austrumeiropas un Rietumeiropas pretstatu punkts. Aukstais karš tikai pasliktināja jau eksistējošo sadalījumu. Tā iemesla dēļ, ka padomju bloks Austrumeiropas koncepcijai pievienoja ģeopolitisko ietekmi, Staļins veiksmīgāk par Jekaterinu izveidoja milzīgo impēriju. Pēc Otrā pasaules kara bija aizmirst un paslēpts fakts, ka Eiropas sadalīšana bija izveidota mākslīgi. Rietumu politiskajā diskursā joprojām dominē dihotomiskā Eiropas sadalīšana. 1946. gada Čerčila Dzelzs priekšskars pārsteidzošā (bet patiesībā gluži dabiskā) veidā gandrīz ideāli sakrita ar to dalījuma līniju no Štetina (tagad Ščecina) līdz Triestai pie Adrijas jūras, kas bija cilvēku prātos Apgaismības laikmetā. Cilvēki Rietumos un Austrumos ātri aizmirsa šo faktu un ticēja tam, ka šo robežu izdomāja Staļins un Čerčils.

Rietumu civilizācija ilgi uztvēra austrumeiropiešus kā vienveidīgu masu, kam par iemeslu bija Padomju savienības laiki, kad visa lielā PSRS teritorija kartē bija iezīmēta vienā krāsā un izskatījās kā milzīga, bīstama un biedējoša teritorija, kurā īsti nav zināms – kas notiek. Zināms fakts, ka cilvēki visvairāk baidās no nezināmā.

Pastāvēja cerības par to, ka izveidojoties Eiropas Savienībai, šīs viena otrai pretstatītās Eiropas varētu apvienot, taču reālā situācija parāda, ka tas tā īsti nestrādā. Valstu dažādais ekonomiskais līmenis un kulturālās atšķirības traucē šos pretstatus atstāt pagātnē. Austrumeiropa ekonomiski tik spēcīgi atpalikusi, ka grūti panākt Vecās Eiropas valstu ekonomisko līmeni. Vecās Eiropas teritorijā ieceļojušais lētais darba spēks un nesenie konflikti

Ukrainā vēl vairāk pasliktina Austrumeiropas reputāciju un vēl izteiktāk paplašina plaisu starp Austurmeiropu un Rietumeiropu (Veco Eiropu).

Mūsu pasaulē ir daudz priekšstatu, kuri pastāv cilvēkos. Mēs paši bieži neaizdomājamies par to, no kurienes tie rodas. Jāatceras par to, ka ne visi no tiem ir veidojušies dabiski, pastāv ļoti daudz mākslīgo priekšstatu, kuri ietekmē ne tikai katru atsevišķi, bet arī visu pasauli kopumā

Pielikums

Karšu attēli

Attēls nr. 1

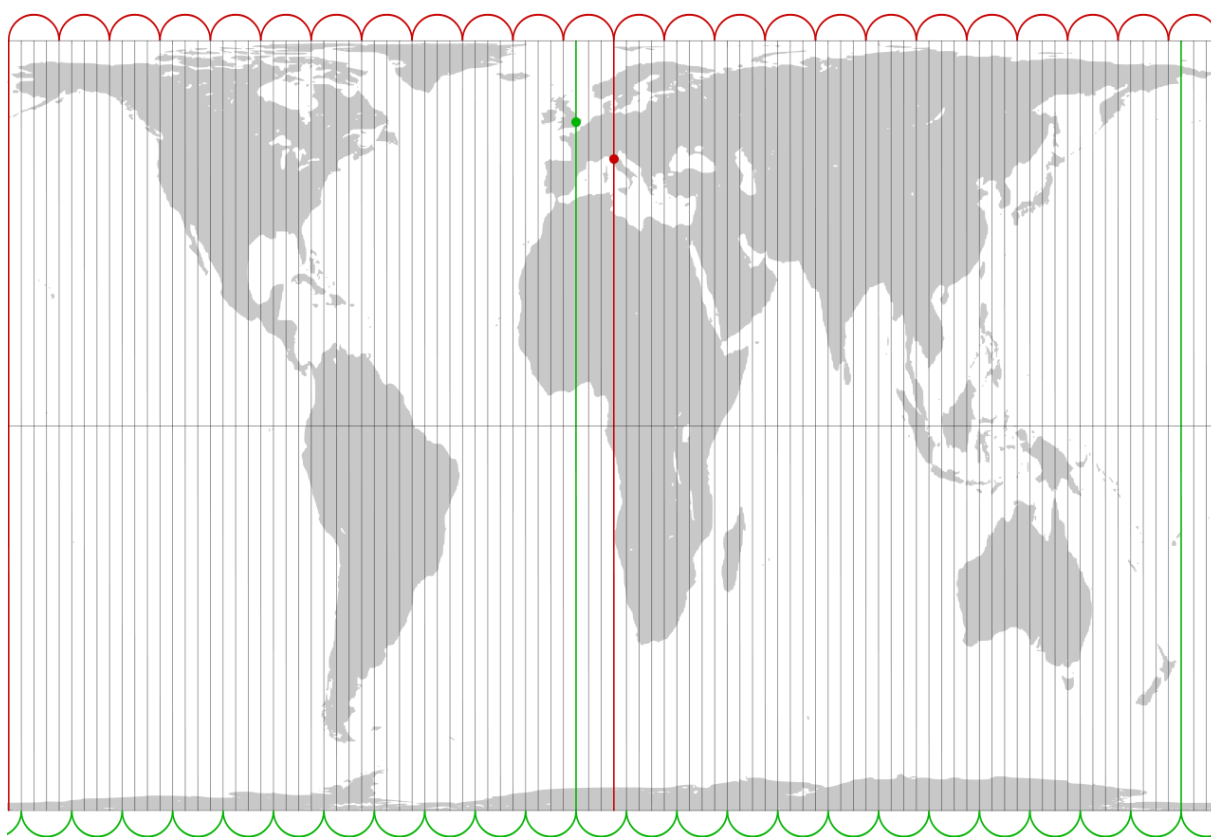

Attēls nr. 2

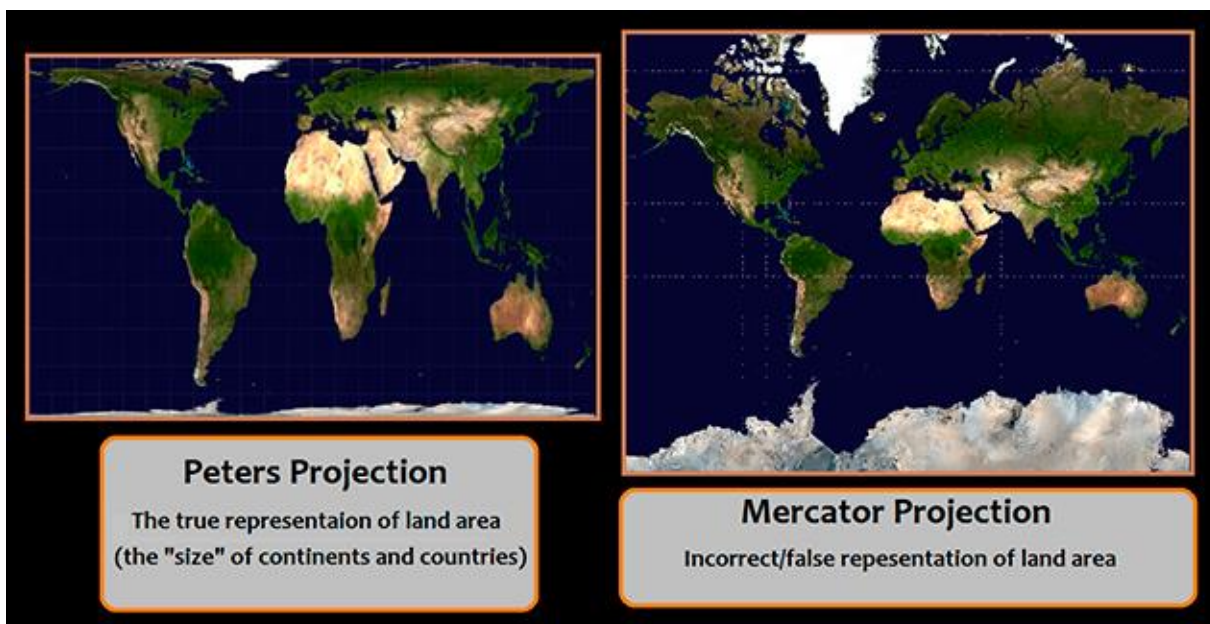
https://republic.ru/world/karty_pretknoveniya_gde_nakhoditsya_rossiya-1119927.shtml

Attēls Nr. 3

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81,_%D0%90%D1%80%D0%BD%D0%BE#/media/File:Peters_projection,_date_line_in_Bering_strait.svg

Attēls Nr. 4

https://republic.ru/world/karty_pretnoveniya_gde_nakhoditsya_rossiya-1119927.xhtml

Literatūras saraksts:

1. A. Aplbauma. «Dzelzs priekšgars. Austrumeiropas pakļaušana 1944-1956» Rīga, Zvaigzne ABC, 2016.
2. А. Лефевр. «Производство пространства» Москва, Strelka Press, 2015.
1. L. Wolff. «Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment» Stanford: Stanford University Press, 1994.
2. M. Kundera. «The tragedy of central Europe» New York: New York Review of Books, 1984.
3. P. den Boer, P. Bugge., O. Waever. «The History of the Idea of Europe» London an New York, Routledge, 1996.
4. Ž. Ž. Ruso. «Par sabiedrisko līgumu» Rīga, Zvaigzne ABC, 2013.
5. Ž. Ž. Ruso. «Par sabiedrisko līgumu» Rīga, Zvaigzne ABC, 2013.
6. Вольтер. « PRO ET CONTRA. Анталогия» Санкт-Петербург, Русской христианской гуманитарной академии, 2013.
7. Л. Вульф. «Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения» Москва, Новое литературное обозрение, 2003.
8. Т. М. Масарик, «Мировая революция» Прага, Орбис, 1926-1927. - 2 т.
9. Э. В. Саид. «Ориентализм Западные концепции востока» С-Петербург, Русский миръ, 2006.

e-resursi

1. “II Principe” - “Valdnieks” - izdota 1532. g. Ir 16. gs. politiskais traktāts, kur sarakstīja itālis Nikolo Makjavelli. 26. nodaļa
2. E. C. Tolman. COGNITIVE MAPS IN RATS AND MEN. (1948.)
<http://psychclassics.yorku.ca/Tolman/Maps/maps.htm>
3. Ф.Б. Шенк. Ментальные карты: конструирование географического пространства в европе. Ф.Б. Шенк. Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. - 2001. С. 4-17.
http://megduna.ru/file/f_b_shenk_mentaleni_karti_konstruirovanie_geograficheskog
4. Žurnālistes S. Veinbergas raksts:

<https://sandraveinberga.com/category/zurnalistika-2/page/7/>

5. P. den Boer. P. Bugge. O. Waever. The History of the Idea of Europe., London and New York "Routledge"-1996., P. 62.- 64.
6. e-raksts, И. Д. Верихов - Анри Бергсон и понятие времени в философии XX
<http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=64>
7. T.J. Hegarty Hegarty on Wolff, "Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment" Published on HABSBURG (July, 1995.)
<https://networks.h-net.org/node/19384/reviews/19521/hegarty-wolff-inventing-eastern-europe-map-civilization-mind>
9. The Oxford history of the British Empire. Volume 5, Historiography Wm. R. Louis, editor-in-chief ; R.W. Winks, editor ; A. Low, associate editor, 1999. (Database: Business Source Complete)
10. Тацит, Публий. О происхождении германцев и местоположении Германии. Научно-изд. центр «Ладомир» 1993.
11. http://www.zvaigzne.lv/lv/gramatas/apraksts/96993-dzelzs_priekskars_austrumeiropas_paklausana_1944-1956.html
12. E-raksts <https://postnauka.ru/faq/22241> -Миллер А. Тема Центральной Европы: история, современные дискурсы и место в них России. «НЛЮ» 2001, №52 - 3 nodaļa
13. Marcēlijs Handelsmans -
www.timeandspace.lviv.ua/files/library/mental4537468ecf010.doc
14. Н. Нарбут. Социология Т.Г.Масарика. Дисертация(2003.)
<http://cheloveknauka.com/sotsiologiya-t-g-masarika>
15. https://europa.eu/european-union/about-eu/history/2000-2009_en - Eiropas savienības oficiālais p[ortāls
16. <https://cyberleninka.ru/article/n/geograficheskie-karty-kak-instrument-gosudarstvennoy-politiki> - Geopolitisko rakstu portāls
17. 9. R. Irwin, For Lust of Knowing. The Orientalists and their Enemies (London: Allen Lane, 2006), 410 pp.(Database: Business Source Complete)

Bakalaura darbs „ Ģeogrāfiskās telpas sociālā konstruēšana: Austrumeiropas (vai Oriēta) konceptualizācijas piemērs” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Veronika Pogumirska /paraksts/ ____06.2017.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr. phil., profesors Aija Priedīte-Kleinhofa, /paraksts/ ____06.2017.

Recenzenti:

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē ____06.2017.

Studiju metodiķe:

Darbs aizstāvēts Bakalaura studiju programmas “Filozofija” gala pārbaudījumu komisijas sēdē

____06.2017. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____ /lekt. Igors Gubenko /